

ખાંદોબા

માર્ચ ૧૯૮૭



250



चांदोबा

मार्च १९८७



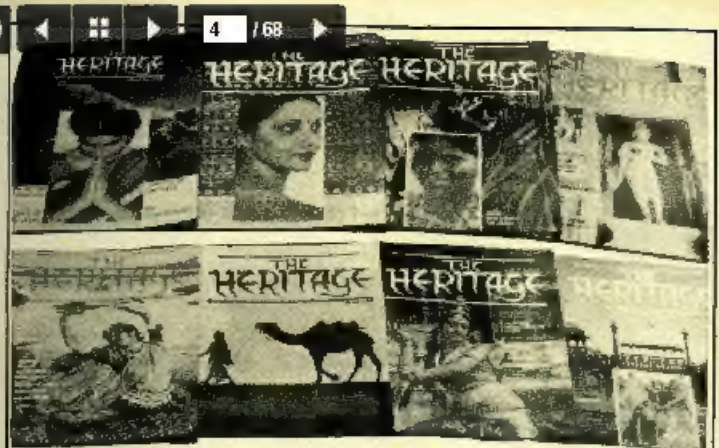
अनुक्रमणिका

संपादकीय	... ७	चित्रीकृत किल्ला	... ३५
चांदोबातील नवलाई	... ९	मातीचे स्तौने	... ३९
रबी	... १०	उत्तर रामायण	... ४३
अतिसावध	... ११	मार्गदर्शन	... ५१
चित्रकार-महान	... १७	चांगला-वाईट	... ५७
अग्नि द्वीप	... १९	ज्योतिषाची निवड	... ६२
प्राणाची किमत्त	... २७	नैसर्गिक आश्चर्ये	... ९३
पावसाचे डव	... ३३	फोटो जोडनाचे चढाओढ	... ९५



एक प्रत : २-५०

वार्षिक बाणो : ३०-००



A BRIGHT NEW TRADITION IS BUILT
by THE READERS OF

THE HERITAGE

FEATURES AND FICTION FOR TODAY
AND TOMORROW



The span of one and half years is not a long time, yet given will and goodwill enough of a time to build a healthy, meaningful and intelligent reading tradition.

SLOWLY BUT STEADILY THE ELITE OF INDIA AND MANY LOVERS OF INDIAN CULTURE ABROAD ARE UNITING IN THE HERITAGE.

* THE HERITAGE reveals the fourth dimension of life to you—through series like "The Other Experience" and "Fables and Fantasies for Adults".

* THE HERITAGE brings to you the best of creative literature of Contemporary India—stories, novels and poems.

* THE HERITAGE features pictorial articles on places and monuments delving into their roots.

* THE HERITAGE takes you to a tour of the Little-Known India.



डिज्नीचे रंग लक्सरच्या संग



हास्य चित्रे

लकी डों
पोजनेत भागध्या

लक्सर तर्फे तुमच्यासाठी डिज्नीचा

लोमान्ड, फिरो, वेगो
आता लक्सरसाठी एक विशेष कार्यक्रम
आता डिज्नीचा एक प्रथम चित्रेद्वारे
कार्यक्रमात एक उपकार आणि एक
तुम्ही ह्या लुप्तसे वागवारी मध्ये
आज लक्सरच्या लुप्तसे वागवारीसाठी
१०० लक्षित जा खालील

Luxor



CL 181019 0 303 8467

चांदोबाता



प्रचंड शरीराचा आर्कबासा

जॉन आर्पलंड बेबील किनाऱ्यावर काही वर्षांपूर्वी एका
मासेमाऱ्याने एक अत्यंत प्रचंड शरीराचा आर्कमाशा पकडला
होता. ह्या प्रचंड शरीराच्या माशाचे वजन ५,५००
कि ग्राम होते.

जमिनीच्या भूगर्भातीलहावरे-भूकंप

बोरियान येथे रहाणारी ३४ वर्षांची श्री. चार्लेटिंग हिनेबरने
सरकारी जमिनीच्या जमीन भूगर्भात फोनवर दिली की
मासे जे भूकंपात दुखले आहे. तर सरकारी अधिकार्यांच्या
ताबडतोब लक्षात येईल की जमीन भूकंप होणार आहे आणि
ताबडतोब काहीतरी उचित प्रबंध करावयाक पाहिजे लक्षात
पर्यंत असे सहा वेळ म्हणून ह्यावर डॉक्टरांनी असे मत आले की,
ह्या छोट्या भूकंपापूर्वी श्रीमती चार्लेट प्रभावित होत असावी.



लक्ष्मणारी कार

कॉलफोर्निया येथील एका संस्थेने जसा एका मोटारीचे निर्माण
केले आहे की, ती फक्त रस्त्यावरच नाहीतर पाण्यावर मुळा
सुतभत्तेने चालू शकेल.

रफाळ प्रवेशातील जिते

आता जवळजवळ नष्ट झालेले रफाळ प्रदेशातील जिते
सध्या कुलू पाटील फुलण्यास मिळतात. ह्याची चामडी
मोडपा किमतीला विकली जातल. त्याकारणाने शिकार्याकडून
ह्याच्या बळकट्याचे संरक्षण करण्यासाठी आवश्यक ते प्रयत्न
करण्यात येत आहेत.



रजो

चक्रवर्ती पुढरव राजाचा मुलगा रजो हा मोठा पराक्रमी होता. त्याने एवढे यत्न प्राप्त केले की, त्याची तुलना अद्याप पर्यंत कोणतीही करू शकत नाही. तो मोठा वीर होता. एकदा देव व दैवत ह्यांच्यात भक्कर युद्ध झाले. तेव्हा देवतांनी ब्रह्माकडे जात म्हटले—“ताद, सांगा ह्या युद्धामध्ये कोणाचा जय होईल ?”

“रजो ज्या पक्षात प्रवेश तो पक्ष जिंकेल” ब्रह्माने उत्तर दिले.

ब्रह्माने सांगितलेची ही गोष्ट कधी तरी राजांंच्या कारावर गेली. राजास रजोकडे जात म्हणाले—“आपण राक्षस पक्षामध्ये रहाले ?”

रजोने आपल्या अटी बोलून दाखवित म्हटले—“तुम्ही वर का विजय प्राप्त झाल्यानेतर तुमच्या राज्याचा राजा म्हणून मला मान्य करतात तर मी तुम्हाला युद्धात तुमच्या बाजूने मदत करण्यास तयार आहे. त्या गोष्टीला राक्षस तयार झाले नाहीत. ते तेव्हा निघून गेले. ह्यानंतर देवतांनी रजोला घेऊन आले मनीसत बोलून दाखविले. व विजय प्राप्ती नंतर त्याला आपला राजा करण्याची मान्यता दिली.

देव व राजाचे युद्ध सुरू झाले. रजोच्या नेतृत्वाचे वेवाणा जय मिळाला. त्यावेळी इंद्र रजोकडे जात त्याला प्रक्षोभ करीत आपली कुतशता प्रकट करीत म्हणाला—“पितृव्री, आपल्या मुलावाळीचे संरक्षण करण्यासारखे तुम्ही आमचे रक्षण केलेत.

“दैवता बनलेले लोक तुम्ही मला पिता सभान मानत आहेत. तेव्हा वडीलांचे राज्य मुलांनाच मिळत असते. परंतु मुलांचे राज्य वित्याला किडू झकत जाही ना ? त्यामुळे तुम्ही नीक तुमच्या राज्यावर राज्य करा.” हसत रजो त्यांना म्हणाला.



अतिसावध

दागोदरपुत्रात एक वतिराज नावाचा बाणूत होता. त्याचे आईवडील तो लहान असतानाच निवर्तले म्हणून त्याच्या पालन पोषणाचे काम त्याच्या आजीवर घेऊन पडले. तिने फार प्रेमाने सांभाळ करून त्याला लहानाचा मोठा केला. पुढे त्याला बांगळी नोकरीही मिळाली. त्याला बडिलोपाजित थोडी जमीन आणि घर होते.

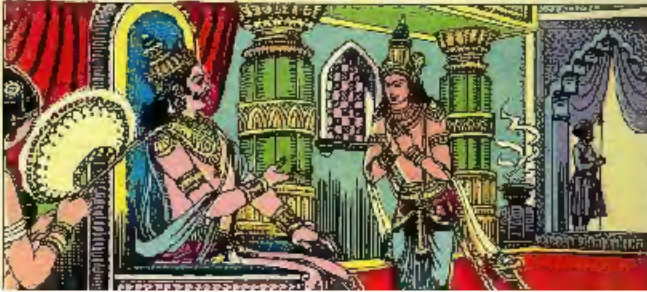
‘कोणतीही वस्तू पोलतू नवते’ असे त्याच्या आजीने त्याला शिकविले होते. त्यामुळे तो सर्व वस्तू बोट सांभाळून ठेवे. त्याला लोक अतिसावध म्हणत.

शेजारच्या गावांतील विमल नावाच्या एका मुलीशी त्याचे लग्न झाले. तवरा-बायडीचे असते त्याप्रमाणे त्या दोघांचे एकमेकांवर फार प्रेम होले. पण विमलाला त्याचा अतिसावधपणा आवडला नाही.

दुकानघाराला पैसे देताना तो दहावेळा दोडून पाहून देत असे. रात्री झोपण्यापूर्वी वारे सिडक्यांच्या कड्या नीट लावल्या आहेत ना ! हे पहात असे. काही वस्तू बाहेर तर राहिल्या नाहीत ना ! म्हणून पराधीनती दीनचार चक्का मारे.

ह्या विनाय त्याची आपली एक सवय होती. कोणची ही वस्तू कामाची नाही म्हणून तो कधी टाकून देत नसे. सामान बाणलेले कागद, पिशव्या त्याला बांधलेले दोरे, सुतळीचे तुकडे, काप्याचे दोरे, लाकडाच्या पट्ट्या लोखंडाचे तुकडे वगैरे सर्व काही तो जमवून एका खोलीत साठवून ठेवीत असे. अशा आडगळीनी त्याचे घर भरलेले असे.

ही सगळी आडगळ पाहून विमलाला अतिशय संताप आला. एक दिवस तीने फंकण्याची तवारीही केली. एवढ्यांत





यतिराजाने घरांत प्रवेश केला. ते वृद्ध पाहून एकदम विमलावर कडाडला—“हे काय चालवळ आहेस? फेकून कशाला देतेस हे सारं. राहील पडून हे सर्वे एका कोपऱ्यात त्याच्याशी तुला काय करायचं आहे. उर्याच काही ह्या वस्तू श्री बाळगून ठेवल्या नाहीत येतील कधी तरी कामाला.

विमलाने विचारले—“अहो केव्हां तरी कामाला येईल ह्यातला एखाद्या सुतळीचा तुकडा नाही तर कागदाची पिशवी. त्याच्या साठी ही सारी आडगळ घरांत कशाला बाळगायला हवी.”

यतिराजाने अशा अविर्भावाने तिच्याकडे पाहिले अणू काही ती अगदी बेडी खुळी

वाहे आणि खसकून ओरडून म्हणाला—
“ऐक, श्री कशाला ह्या वस्तू राखून ठेविल्या आहेत ते. ह्या जगांमध्ये एकही अशी वस्तू नाही कि जी बेकार आहे. आणि हीच गोष्ट माझा आजोने मला लहानपणापासून शिकवली आहे. तिच म्हणणे असे कि वेळ लागून येत नाही कोणत्या वस्तूची केव्हां गरज भासेल सांगता येत नाही. म्हणून सर्व वस्तू संपही असू द्याव्यात.

त्यावर मुद्धा विमलाने जरा रागानेच त्याच्याकडे पाहून विचारले कि त्यासाठी एवढ्या साऱ्या कचऱ्याची काय गरज आहे. काही निवडक वस्तू ठेवा.

विमलाला पटत नाही असे पाहून यतिराज तिला समजावून सांगू लागला म्हणाला—“अस पाहो, आपण सामान विकत घेतो. तेव्हां त्याचा कागद किवा पिशवी आणि त्याला बांधलेला दोरा ह्या सगळ्या सकट पैसे देऊन विकत घेतो आणि हे जर आपण फेकून दिल तर आपणच आपला पैसा फुकट फेकून दिला सारखे नाही कां होय?” अशा तऱ्हेने जवळ जवळ अर्धा तास त्याने आपल्या बायकोला समजावण्याचा प्रयत्न केला.

यतिराजाच्या विचारांचे तिला हंमू आले. पण काय करणार? काही महिन मसेच गेले. पण त्यातील एकाही वस्तूची

कधी गरज पडली नाही. कचरा मात्र वाढत चालला.

एकदा विमलची एक जुनी मैत्रीण तिला भेटायला आली. मैत्रीणीचा आवर सत्कार झाल्यावर मैत्रीण म्हणाली—“तुम घर तरी पाहू पुन्हां केव्हां येईन कोणाला माहीत” तिच्या झुळे खातर विमलाने आपले तबं घर तिला दाखवले. त्यात ती आडगळीची खोली पण तिने दाखवली. सर्वे पाहिल्यावर मैत्रीण म्हणाली—“लग्नाच्या अगोदर तू मारे हाफसकाईवर सर्वांना उपदेश करीत होतीस. त्याचे महत्त्व सांगत होतीस आणि इथे पहाते तर काय तुझ्याघरी तर आडगळीचे मोदामच भरलेले आहे. म्हणजे एकूण लोका संशेच कां?”

विमलाला मनांतल्या मनात हंमू आले. ती म्हणाली—“होय म! रोज साफ करीन म्हणते पण आळसामुळे चालढकल करीत राहून जाते.” तिने आपल्या नवऱ्याचे वैगुण्य न दाखवता सर्वे दोष आपल्यावरच घेतला.

विमलाने त्या दिवशी आपल्या नवऱ्याला मैत्रीणीने घट्टा आणि मारलेला टोमणा सर्वे काही वर्णन करून सांगितले आणि त्याच्याशी खूप भांडली.

रामाने लाललाल झोळन यतिराज ओरडून म्हणाला—“श्री काय वेडाबोडा



आहे म्हणून ह्या सर्व वस्तू जमवून ठेवल्या आहेत अस समजतेस की काय? पडल्या असुदेत की सर्वे त्या खोलीत तुला काय त्रास होतोय त्यापासून. तू पाहातच रहा एक दिवस ह्यांची गरज पडेलच.

विमलाला रामेश नादाक एक लहान भाऊ होता. हुबार होता. एकादा तो आपल्या लाईल भेटायला आला होता. विमलाने त्याला आपल्या घरातील आडगळ दाखवून त्याच्या ह्या अतिसावध स्वभावाचे वर्णन करून सांगितले. आडगळ काढण्याचे नाव काढले कि कसा संतापतो हे सर्व त्याला सांगितले आणि म्हणाली की काही तरी करून त्याची पालतू वस्तूजमनघ्याची सवय

गेली पाहिजे. मी लागून कंटाळले. आता तू तरी काही प्रयत्न करून पहा.

थोडा विचार करून रामेश म्हणाला-
“मला एक उपाय सुचतो आहे. जरा पाहशी आहे. खूप कबूल असशील तर.”
बरे म्हणून त्याने आपली युक्ति सांगितली जरा कचरतच पण आपल्या भावावर विसंबून तिने कबूल केले.

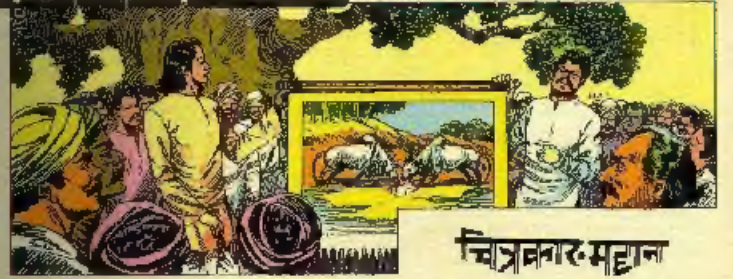
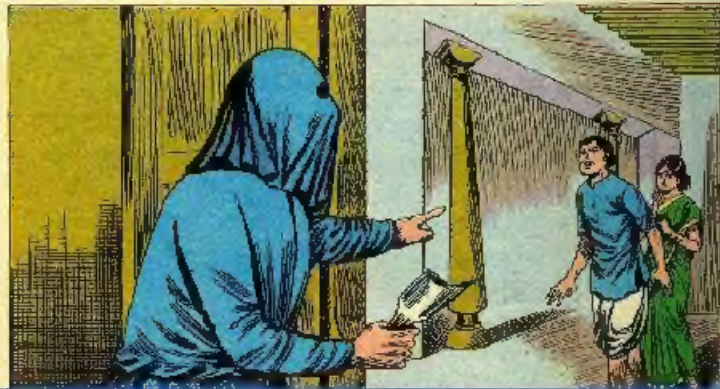
रात्री जवळ ओटोपत्त्यावर विमलाने रामेशला पुढील पडवीत प्रवेश घालून दिले आणि ती दोघे आत झोपली. संवयी प्रमाणे यतीराजने दार खिडक्या पाहून बसल्या आणि मग झोपला.

अर्ध्या रात्री परसदाराशी काही तरी खटखटल्याचा आवाज आला त्या तरशी

यतीराज उठला. त्याने बघिलेला पण जागे केले तेवढ्यात डोळ्यावर काळीपट्टी आडकवलेला एक डाकू उडी मारून आत आला समोर पडलेली एक रिकामी वाटली घेऊन त्याने गितीवर जोराने आपटली आणि त्यातला एक आणकृष्टार तुकडा हातात धरून यतीराज पुढे धरला.

यतीराज बावळून ओरडणार तेवढ्यात तो डाकू ओरडला-“हं ओरडशील तर खबरदार, हास मुकाट्याने त्या खांब्या-पर्यंत.”

यतीराज भरभर कापतच खांब्याकड गेला. त्याच्या पाठीपाठ विमला पण गेली. डाकूने त्या कवचामधून शोधून दोर काढला पोछा करून घेऊन आला आणि



चित्रकार महान

माधव शर्मा एक उत्तम आणि प्रख्यात चित्रकार होता. संस्थानिक, तसेच श्रीमंत शेट सावकार लोक बरीच किंमत देऊन त्याची चित्रे विकत घेत असत. एकदा माधवशर्माने दोन बैलांच्या मुजीचे चित्र काढले. ते चित्र इतके सुंदर झाले होते कि ते पाहून त्याचे सर्व चित्रकार मित्र त्याची तारीफ करू लागले.

आपल्या स्तुतीने माधवशर्मा अगदी मोहून गेला. त्या घुंटीत त्याने आपल्या सर्व कलाकार मित्रांना मोठी मेजवानी दिली. त्याने ते बैलांच्या मुजीचे चित्र एका नवीन रेशमी कापडाने सिनले. सुंदरशा चंदनाच्या फेम मध्ये लसविले आणि धिती-बर टांगून ठेवले.

माधवशर्माला वाटले आपल्या गावात ह्या महान कृतिची केवढीशी किंमत होईल? त्यानेसा आपण राजधानीत जाऊन राज-

दरबारांत राजापुढे ह्याचे प्रदर्शन केले तर केवढी प्रशंसा होईल! बस. ह्या विचार मनांत घेताक्षणीच त्याचा निश्चय झाला आणि आपल्या काही कलाकार मित्रांना बरोबर घेऊन तो राजधानीला निघाला.

वाटेत त्यांना एक गांव लागले. तेथे माधवशर्माचा एक मित्र म्हणाला-
“शर्माजी तुमचे ते मुजीचे चित्र ह्या खेड्यातील लोकांना दाखवा. त्यांना ते खूप आवडेल. ते कावुक करतील.”

माधवशर्मामने लगेच आपल्या चित्रांच्या पेटोवून ते बैलांच्या मुजीचे चित्र बाहेर काढले. ते चित्र गांवकऱ्यांना दाखवून म्हणाला-“माझ्या जवळ बरीच सुंदर सुंदर चित्रे आहेत. परंतु तुम्हांला ती नाही आवडणार. हे पहा हे चित्र तुम्हाला आवडेल. हे तुमच्या ओळखीचे आहे. पहा ह्या बैलांच्या बोळाचांत, त्यांच्या पंक्तीचांत

"सर्व तर तू चीकून नेत आहेस. म्हणायला काही सुद्धा ह्या कवचाधिनाय ठेवले नाहीस. त्यांत आमच्या सकट आमचे घर बाळग्यात काय अर्थ आहे? देवाच्या कृपेसाठी तेवढी तरी आमच्यावर दया कर."

ती मासी संवय आह्. मी ही कपोही मोडणार नाही." असे म्हणून बाकून साराकचरा एकत्र जमवून त्याहा आय लावून दिली. आणि आल्या काटेने आपले सामान घेऊन गेला.

आम पाहून दोघेही दावळून जोराने ओरडले. तेवढ्यांतच रामेश घापा टाकीत चोराने पळवलेली गाठीडी घेऊन आंत आला. बाप पाहिल्या बरोबर पाळोडी तशीच जमिनीवर टाकून तो सैपाकघरांत पळाला. दोन घागरी पाणी आणून अगोदर त्या आगीवर ओतले. आम विजल्यावर महुण्याला म्हणाला—"चोर ही गाठीडी घेऊन पळत होता. मग मी पाडलाय केल्याबरोबर ती टाकून तो पळून गेला."

बोलता बोलता त्यांच्या दोघ्या सोडून त्यांना मोकळे केले. विमलाचा क्रोध उफाळून आला. ती रामाने म्हणाली—"इतक्या दिवस जमवलेल्या सान्या वस्तु कशा आज कामाला आल्या. छान, आज जर रामेश इथे नसता तर आपली मुद्धा राखून होणार होती." "माळा तरी ह्यापुढे कवचाच्या मोह सोडा."

"होय, ह्या चोराने चांगलेच ओंजत घातले माझ्या डोळ्यात. पण मला आश्चर्य वाटतच मी राणी सन कवचा नीट लावल्या होत्या शोण्यापूर्वी. मग चोर आंत आला कसा?" यतिराजाने विचारले.

"दिवाळीत लावलेल्या फुलबाज्यांच्या काडपा नाहीत का पिकडे? दाटाच्या फटीतून घुसवून घुसवून त्याने दाराची कडी काढली. त्या पहा पडल्या आहेत दाराशी." ह्या दाखवीत विमला म्हणाली.

तेव्हा पासून यतिराजची कचरा जम-बायची संवय कमी झाली. विमलालाही त्यामुळे फार आनंद झाला.



चित्रकार महान

माधव सर्वा एक उत्तम आणि प्रख्यात

चित्रकार होता. संस्थानिक, तसेच श्रीमंत शेट सावकार लोक बरीच किंमत देऊन त्याची चित्रे विकत घेत असत.

एकदा माधवशर्माने दोन बैलांच्या झुंजीचे चित्र काढले. ते चित्र इतके सुंदर झाले होते कि ते पाहून त्याचे सर्व चित्रकार मित्र त्याची तारीफ करू लागले.

आपल्या झुंजीने माधवशर्माने जगदी मोहून गेला. त्या सुंदीत त्याने आपल्या सर्व कलाकार मित्रांना मोठी मेजवानी दिली. त्याने ते बैलांच्या झुंजीचे चित्र एका नवीन रेशमी कापडावर तिवले. सुंदरशा वंदनाच्या फेस मध्ये जमविले आणि थिही-बर टांगून ठेवले.

माधवशर्माने वाटले आपल्या गावांत ह्या महान कृतीची केवढीशी किंमत होईल? त्यापेक्षा आपण राजधानीत जाऊन राज-

दरबारांत राजापुढे ह्याचे प्रदर्शन केले तर केवढी प्रशंसा होईल! बस, हा विचार मनांत घेताक्षणीच त्याचा निश्चय झाला आणि आपल्या काही कलाकार मित्रांना बरोबर घेऊन तो राजधानीला निघाला.

वाटेत त्यांना एक गांव लागले. तेथे माधवशर्माने एक मित्र म्हणाला—"शमर्जी तुमच ते झुंजीचे चित्र ह्या खेब्यांतील लोकांना दाखवा. त्यांना ते खूप आवडेल, ते कौतुक करतील."

माधवशर्माने लगेच आपल्या चित्रांच्या पेटोटून ते बैलांच्या झुंजीचे चित्र बाहेर काढले. ते चित्र गांवकऱ्यांना दाखवून म्हणाला—"माझ्या जवळ बरीच सुंदर सुंदर चित्रे आहेत. परंतु तुम्हांला ती नाही आवडणार. हे पहा हे चित्र तुम्हांला आवडेल. हे तुमच्या ओळखीचे आहे. पहा ह्या बैलांच्या डोळ्यांत, त्यांच्या पवित्र्यांत



त्याच्या कुलीत त्यांच्या सर्व अंगभंगाला त्यांचे भाव कसे तंतोतंत उमटलेले आहेत."

चित्र पाहकऱ्यांना शास्त्रवून त्या विषयी त्यांचे मत पाहण्यासाठी तो मोठ्या उत्सुकतेने त्यांच्याकडे पाहू लागला. सर्व जण चित्र पाहून कप्त एकमेकांकडे पहाव गप्प उभे राहिले. इतक्यांत एक लक्ष्य शेतकरी मोठमोठ्याने हंसू लागला. ते पाहून माधवशर्माला राग आला, परंतु त्याच्या अज्ञापायी कीच केल्यासारखे दाखवून तो म्हणाला—"अरे अज्ञाण्या, तुला चित्रकलेतील कांही ज्ञान आहे का? उगीच कदाळा असे मोठ्याने हसत सुटला आहेस. पहा ही ह्या सांडांची झुज?"

"हो तर! अगदी वास्तवापेक्षा जास्त स्वाभाविक उमटले आहे." त्या भुलाने व्यंग करून उत्तर दिले.

माधवशर्माचा एक मित्र मध्येच म्हणाला—"उगीच हंसतोंस काय चिडवण्यासारखे हे एक फार मोठे सामांशित कलाकार आहेत. ह्यांची चित्रे मोठेमोठे जमीनदार

बीसव, शेट सावकार, फार मोठी किंमत देऊन विकत घेतात. ह्यांचे नांव आहे माधवशर्मा समजलात?"

तो लक्ष्य शेतकरी म्हणाला—"आपण शहरी माणसे बेलांची झुज पाहिल्याशिवाय तुमच्या कल्पनेची चित्र काढले असणार, आम्ही बेलांची झुज नेहमी लावतो आणि पहातो. आहो दोन सांड बोकी खाली घालून, शिसे रोखून, एकमेकावर धावून जातात तेव्हा त्यांच्या शेपटचा उगारलेल्या कांबकाप्रमाणे हवेत हलत राहतात. नाही तर आपल्या चित्रातल्या शेपटचा. पहा मित्र्या कुऱ्यांच्या शेपटी प्रमाणे मागच्या दोन पायांल लांबत्या दाखविल्या आहेत."

आता पर्यंत गप्प उभे राहिलेले शेतकरी एकदम खदखदून मोठ्याने हंसू लागले आणि एकमेकांच्या पाठीवर थापामारून व्यंगपूर्ण माधवशर्माकडे पाहू लागले.

बिजारा माधवशर्मा सुंदर चित्रातील खंय पाहून 'हिरमुक्ता' जाली चित्र निट केवून दिले आणि सवानी ते गांव सोडले.

अग्नि द्वीप



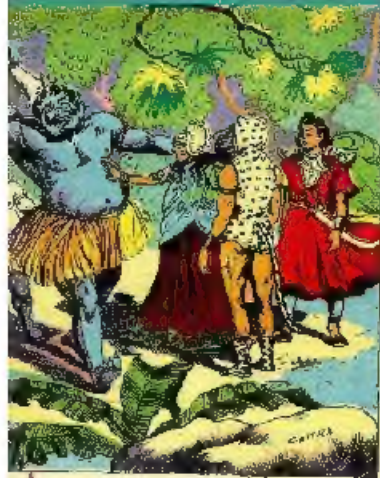
[९]

[राजकुमारी काश्मिरीने चित्रसेवका सांगितले की, माझे वडील कपिलपुरच्या किल्ल्यात बंशीघासात आहेत. चित्रसेन आपल्या वैय्यांनिशी तेथे पोहोचवा. त्याने पाहिले दोन भयंकर पक्षी किल्ल्यावर पडूरा करीत आहेत. अमरपाल म्हणजे त्या भयंकर पक्षांना चित्रवण्यासाठी प्रत्येकाचे हातात पेटती मशाल घेऊन त्यांना दाखविली पाहिजे. पुढे साचा.....]

अमरपालच्या बोलण्यावर चित्रसेनचा पळून जातो? काय ही गोष्ट सत्य विश्वास बसला. त्याच दिवशी पहाटे आहे?" उग्राक्षाने अस्थान्तवाने विचारले. अमरपालाला त्या भयंकर पक्षांच्या "अरे मशाली कोठे आहेत?" अमरपाल होपड्यांना आगी धाकल्या होत्या. व त्या जोरात ओरडला. तेव्हात बुडवून सान्या पक्षांचा सर्वनाश केला होता. परंतु काढलेल्या मोठ मोठ्या मशालीसह काही सैनिक पुढे आले.

अमरपाल त्यांना चित्रसेवका दाखवित "जळत्या मशाली दाखवून ते पक्षी म्हणाला—"महाराज, आपण तांबडतोव काय आपल्यावर हल्ला केल्याशिवायच आशा कराल तर, हे लोक आपापल्या





महाली पेटवून किल्ल्याला चारी बाजूंनी घेरा घालतील. त्याच्या बरोबर उरलेले सैनिक हल्ला करतील."

"अरे ऐक!" असे म्हणत उग्राक्षने आपल्या राक्षस साथीवारांकडे वळून पहात टाळपा वाजविल्या. "हो, हो सरदार! आम्ही सर्वजण एकदम तयार आहोत फक्त थासा काप." असे म्हणत राक्षस वीर त्याच्या चारी बाजूला पसरले.

"तुमच्या लोकांकडे काही बळवंड तरुणांनी मोठमोठी दावे लोवून त्याने किल्ल्याचे दार फोड. बाकी सर्वांनी कुदळ फावडी घेऊन किल्ल्याच्या भिंती तोड." उग्राक्षाने आपल्या अनुयायांना

आज्ञा करीत म्हटले. नंतर चित्रसेनला म्हणाला—"महाराज जावण फक्त किल्ल्याच्या प्रवेष्टा द्वारेवरच हल्ला करण्याऐवजी किल्ल्याच्या चारी बाजूंनी एकदम हल्ला करून किल्ल्यात घुसणे उत्तम होईल. अशा परिस्थितीत किल्ल्यातील व तटावरील शत्रू सैनिक आपल्याशी एकदम हल्ला करण्यास सामोरे येणार नाहीत. आता..... त्या भयंकर पर्यायाच्या हल्ल्यापासून आपल्याला वाचविण्याची जबाबदारी अमरपालाची आहे!"

"उग्राक्षा, तू बिलकुल चिंता करू नको. तुझे रक्षण करण्याची जबाबदारी माझी." अमरपालने आपल्या साथीदारांना संकेत करीत म्हटले.

"तुझ्या सारख्या भिन्ना पळवुट्या माणूस काय ह्या महाराक्षसाचे रक्षण करणार आहे?" असे म्हणत उग्राक्ष तोंड वेंगावत फिदी फिदी हसत म्हटला. व त्याने त्याच अविभक्ति आपली गदा जेंव उगारली.

"उग्राक्ष, थोडा वाई!" कांतीमती आज्ञेच्या मुरात बोलली. "तुम्ही इथे एकमेकांशी भांडण उकरीत बसलात तर तिथे कॅवत अवकलेच्या माझ्या वडिलांचे काय? ते तर संकटात अवकलेले आहेत. नंतर चित्रसेनकडे वळून पहात म्हणाली—

"महाराज, आपण विसलात काय?" तुम्ही मला मदत करण्याचे वचन दिले आहेत.

"हो हो" असे म्हणत चित्रसेनने ठोके हलवले. व उग्राक्षाला म्हणाला—"उग्राक्षा झात कोणतीही शंका करण्याचे कारण नाही की, तू राक्षसांचा नेता आहेस. तुला तुझा शूरवीर अमरपाल पुढे दाखवायचा नाही त्या किल्ल्यात रहाणाऱ्या शत्रू संन्यापुढे दाखवायचा आहे व त्या भयंकर पक्षांना."

चित्रसेनच्या तोंडचे ते बोलणे ऐकून उग्राक्ष आपला राक्षसी अविभक्ति दाखवित म्हणाला—"अरे माझ्या दासाने, पहाता काय आहात! माझ्या आज्ञेचे पालन करा." उग्राक्षची आज्ञा मिळताच राक्षस सैनिकांनी मोठ मोठे वृक्ष सुळासकट उखडून काढले त्याच्या फांद्या व पाने खडून टाकली. व ते आपापल्या खांद्यावर घेऊन ते जोरजोरात बजंता करीत किल्ल्याची दारे फोडण्यासाठी निघाले. त्याचवेळी त्याच्या पाठीपाठ चित्रसेनाचे सैनिक व काही लोक जळत्या गवाळी घेऊन पळत पळत निघाले.

त्यानंतर काही वेळाने किल्ल्याच्या जवळ बराच गडबड कोलाहल गोंधळ ऐकू येऊ लागला. इकडे कांतिमती व चित्रसेन आपल्या सैन्याला उत्तेजित करीत होड्यावर स्वार होऊन पळू लागले.



चित्रसेन आणि उग्राक्ष व त्यांचे सैनिक किल्ल्याच्या द्वारापाशी घेऊन पोहोचले. तेव्हा जकस्मात तटापलीकडून त्यांच्यावर बाणांचा वर्षाव होऊ लागला. इकडून चित्रसेनाचे सैनिक मुद्धा त्यांच्यावर बाण सोडू लागले. तेवढ्या घामधुनीत काही सैनिक द्वाराशी पोहोचले. आणि आपल्या खांद्यावर बाहून आणलेल्या गंधांच्या मोठ-मोठ्या ओंडक्यांनी दार बडबू लागले. काही सैनिक आपल्या कुदळीने किल्ल्याच्या भिंती फोडू लागले.

अशा परिस्थितीत जचानक उग्राक्ष गडगडाटासारखा भयंकर आवाज बुमबुमला. सर्वजण वाचवळून इकडे तिकडे टकामका



पाहू लागले. वितर्यात प्रभावात्ताप्रमाणे दोन भयंकर पक्षी निघुत वेगाने त्या सैनिकांपाशी वेळ लागले. तेव्हा अमरपालने आपल्या हातातील धडती मशाल उंच दिसेल अशी धडली व पक्षांना संबोधून आपल्या सैन्याला वेतावणीच्या सुरात म्हणाला- "तुम्ही कोणोही पावून जाऊ नका. पक्षांना बरोबर लागतील अशा मशाली पक्षी जवळ आले की त्यांच्यावर बरोबर टाका." तसे म्हणताच अनेक मशाली पक्षांच्या रोखाने उंच उडाल्या.

भयंकर पक्षी मोठमोठ्याने किकाळ्या फोडत सैनिकांवर हल्ला करण्याच्या उलट भीतीने आकाशात उंच उडू लागले. त्यांच्या

पाठीवर स्वार झालेले व्याघ्रचर्मधारी जोक आपल्या खंजिराने त्यांच्या मानेवर भोस-कून त्यांना सैनिकांवर हल्ला करण्यासाठी उत्तेजित करीत होते. खाली पेटत्या मशाली पाहून ते त्यांच्या काबूत राहिले नाहीत. त्यातील एक पक्षी स्वतःला होणाऱ्या माघाताने लपळून गेला. व त्याने आपले पंख फडफडवले त्याने तो स्वार झालेला व्याघ्रचर्मधारी निसटून किकाळी फोडून खाली उभे असलेल्या शत्रूसैन्यामध्ये पडून पडला. चित्रसेनाचे सैनिक अत्यायंदात गर्जना करू लागले. गहाता गहाता दोन्ही भयंकर पक्षी आकाशात उंच उडाले व अदृश्य होऊन गेले.

त्या भयंकर पक्षांच्या मुळे सूर वतलेले नागवर्मचि सैनिक ते पक्षी अदृश्य होताच आपले खेपे घालवून बसले. आणि भीतीने परथर कापत किल्ल्याच्या तटावरून खाली उड्या मारून राजमहालाच्या दिशेने पळून जावू लागले. त्या बुजवून येणारा बाणाचा बव्हि घाबराच चित्रसेनाच्या सैनिकांनी किल्ल्याच्या बरनाजापर्यंत जाऊन काही क्षणातच ते द्वार फोडून टाकले. तेवढ्यामध काही राक्षसांनी किल्ल्याच्या भितीला एका ठिकाणी. मोठे नगदाड पाडले व ते एक एक करीत किल्ल्याच्या आत घुसले.





Restore

सांगितला की आपल बडोल राजमहलातील कोणत्यातरी अंधार कोठडीत बांधून ठेवलेले आहेत. तेव्हा त्यांच्या बांगला सोच करवा भूवर्मात कोठडीतरी ते बसतील.

राजकुमारीची आज्ञा मान्य करून राक्षस मुढा राजमहलातील तळवरात तिच्या घडीलांचा शोध करू लागला तेवढ्यात त्यांना एका अंधार कोठडीतून कण्हण्याचा आवाज ऐकू आला तेव्हा काही सैनिक पेटत्या मशाला घेऊन जात निघाले तेथे भयंकर काळोख होता. भोत जागे अत्यंत मृणाल होते आतील लोखंडी लाखंडीगाजचे दार होते ते कुकूप लावून बंद केलंल होते त्यांनी हातातील ध्याल त्या तळवामधून घुसवली व त्या उजेडात चोकर पाहू लागले तेव्हा एका कोपऱ्यात भितीला सटून बसलेली एक मानवाकृती त्यांना अस्पष्ट दिसली

“अरे हे तर महाराज वीरसिंहच आहेत.” एक सैनिक खोरात किचाळला. दुसऱ्याक्षणी राजमहलाच्या खारी बाजूनी सैनिक व राक्षस तेथे येऊन पोहोचले. परंतु कोणालाही जात प्रवेश करता आला नाही. सर्वात प्रथम त्या लोखंडी लाखंडी असलेले दाराचे कुकूप तोडणे आग होते सैनिकांची गडबड व रागाट ऐकून चित्रसेन व कातिमती तेथे येऊन पोहोचले.

त्यांना मुढा त्या मशालीच्या उजेडात एक अस्पष्ट माणूस दृष्टीस पडला. त्याच बरोबर थोडा कण्हण्याचा आवाज मुढा ऐकू आला.

“अरे तुम्ही इथे काय गंमत पहात बसलात? आधी ते कुकूप तोडा” चित्रसेननं जात्रा केली

सैनिकांची कुन्हाड आणली व ते कुकूप तोडण्याचा प्रयत्न करू लागले. परंतु नारळाच्या आकाराच्या त्या कुकूपाला खूप गज लागला होता त्यामुळे त्यांना कुन्हाडोच्या प्रक्षाराचा काहीही परिणाम झाला नाही फक्त खणखण असा आवाज तेवढा होवू लागला त्याच सुभारास एक सैनिक बांधा टाकीत तेथे आला व म्हणाला “महाराज, कुकूपाला तर गंज लागलेला आहे. चावी मिळाली तर उत्तम काम होईल

“त्या किल्लीच्या धोधासाठी तू काय त्या राजादोही नागवर्माच्या आश्रयाला जाणार की काय?” असे म्हणत चित्रसेन त्या सैनिकाच्या हातातील कुन्हाड घ्यायला पुढे सरसावला. तेव्हा मोठमोठ्याने ओरडत उपाळ पुढे आला त्याला पहाताच कातिमती त्याला म्हणाली “उपाळा, माझ्या बडीलांना त्या दुष्ट नागवर्माने ह्याच अंधार कोठडीत बंद करून ठेवले आहे तू ताबड-



तोव हे कुकूप तोडून आम्हाला मदत करून त्यांना मुक्त करा.”

“हातूतल्या त्यात एवढे काय योडे आहे!” असे म्हणत उपाळ समोरच्या सैनिकांना बाजूला सारीत पुढे आला ते कुकूप हातात घेऊन त्याने जांरात खंचळ-परंतु ते काही निवाळ नाही तेथे त्याने ते लोखंडी गज दगडी हातांनी बहू पकडलं व ते उखडून काढण्याचा प्रयत्न करून दाराने लोखंडी गज करून करीत उपरता आलं परंतु कुकूप काही तुटलं नाही

“नागवर्मा व त्याचे अनुयायी काही विचित्रच प्राणी वाटतात कुवा असे वाटते की, छिडक्याच्या गजा पेक्षाही चाराल

भवकम कुलूप लावले आहे" असे म्हणत उग्राक्षाने मोठ्या सावधतेने ते मोखडी यज्ञ हातात घेतले व ते दोन्ही बाजूला बांधले ते येणबरी बांधवाची स्वाप्रमाण ताबडतोब बांकल गेले अशा प्रकारे दोन्ही अंगाच्या मधुन एका सेनिकानी मशाली सह आत प्रवेश केला तेव्हा त्याला हातापर्याय साखळबान करून घेऊन बांधलेले वीरसिंह दृष्टीस पडले. वीरसिंहराजाच्या लोंढावर एक कापड बाघन होते व ते मोठ्या कष्टाने कळत होते आपल्या वडीलांना अशा स्थितीत पाहून कांतिमती आश्चर्य विकल झाली. "बाबा" असे म्हणत त्याच्यापाशी प्रावत गेली चिचपेन्न मुढा कांतिमती बरोबर त्या कोठडीत प्रवेश केला व वीरसिंहाला तोडाला बांधलेले कापड त्याने सोडवले तितक्यामवे उग्राक्षाने त्याच्या हातापामाला बांधलेले साखळबान तोडून काढले.

'बाळ, को तर ह्या कोठडीत बंद झाल्यानंतर विचारही केलो नव्हता की आता ह्या जमी तरी तुला पुन्हा पाहू

शकून, असे म्हणत ते चित्तीजवळ लुडकळे तितक्यात एका सेनिकाने पावत आऊन महाराजाना बसण्यास एक आसन थापले दुसऱ्यात पिण्यासाठी वेत्यात पाणी आणले.

वीरसिंहनी थोडे पाणी पिऊन आपली अस्वस्थता घालवली नंतर आसनावर बसत कांतिमतीला म्हणाले "मुली, तो जोडो नागवर्मा जिवंत आहे कां मेला आहे। कां कैदेत आहे?"

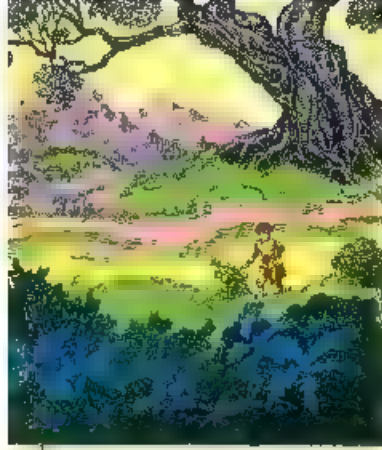
कांतिमती उत्तर देणार होती परंतु मुक्तेचाने तिन चित्रसेनाकडे आपली दृष्टी वळवली तेव्हा चित्रसेने वीरसिंहला म्हणाला- 'महाराज, माझ नांव चित्रसेने आहे वहुदा तुम्ही बात व सादमा राज्य बिदयी नांव ऐकले असावेत ह्या राजासाचे नाव उग्राक्ष आहे हा माझा सेवक आहे. नागवर्मा माझ्या जडीलाच्या धवलगिरी राज्यावर हल्ला करण्यासाठी गेला आहे जे का शक्य झाले तरे रस्त्यातच राहून त्यांचा सहार करण्यासाठी मी माझ मोठ संत व सेनापती आचार्य पुढ पाठविल आहोत (क्रमश)



प्राणांची किंमत

विक्रमादित्यान आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला. प्रेत खांबावर काढून घेतले आणि तंहुमी प्रमाणे मौनपणे स्मशानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला- "राजा, ह्या भवकर अशा स्मशानात कोणू ओरडत आहेत. चुकचुकीत जावाज काडीत आहेत परंतु तू जरा देखिल त धावरता जे धम करीत आहेस ते प्रवासनीबच म्हटलं पाहिजेत तुला माहित आहे कां कीं जो कोणी प्रयत्न मिदीसाठी काढ करतो तो जर कां केदारनाथ प्रमाणे विवेकशिल व व्यवहारी नसला तर त्याचे कळ केव्हाही त्याला मिळत नाहीत त्याच्या अमावाषाढी सर्व प्रयत्न फुकट जातात. त्याचे उदाहरण म्हणून तुला केदारनाथची गोष्ट सांगतो" लक्ष देऊन ऐक असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.



चंद्रपुरचा राजा चंद्रसिंह ह्याला एकुलती एक मुलगी होती तिचे नाव कुमब होते. ती एकाएकी एका भयंकर रोगाने आजारी पडली राजवंशांनी अनेक तऱ्हेचे उपचार केले. कोणाच्याही औषधाचा राजकुमारीला गुण आला नाही. इतर अनेक देशांतूनही वैद्यांना बोलावण्यात आले. परंतु कोणत्याही रोगाचे निदान करता आले नाही.

अशा परिस्थितीमुळे राजा अतिशय निराश झाला की आता मूलीला जगवणं कसे शक्य आहे. त्या विचारात यत्न असतांना राजाचा मंत्री हेथे आला व खल्का देत म्हणाला—“आयुग अशा तऱ्हेची

राज्यात खंडी पिटवा की. राजकुमारी कुमबला जो कोणी रोगमुक्त करेल त्याच्या बरोबर तिचा विवाह करण्यात येईल व त्याला अर्धे राज्य बक्षीस देण्यात येईल.”

राजाने मंत्र्याच्या इत्थ्यानुसार फक्त स्वतःच्या रज्यातच नाही तर इतर अनेक राज्यांतूनही सध्या तऱ्हेची खंडी पिटवली तेव्हा ती एकूण अनेक नैराश चंद्रपुरला आले काही लोकांनी तर रोगाचे निदान करून त्यावर औषधोपचार केला परंतु राजकुमारीची तब्येत न सुधारता झाल्या-कारणाने हे सर्व आवापट्या गावी निराशेने निघून गेले.

राजकुमारीची तब्येत विवसेविसव दासकृतच चालली त्यामुळे राजा चंद्रसिंह भयंकर अस्वस्थ झाला तेवढ्या अवधीत केदारनाथ नावाचा एक तपण वैद्य चंद्रपुरला आला व राजकुमारीला पाहून त्याने तिची नाडी तपासली. व रोग कसला ह्याचे खोले निरीक्षण केले.

त्यानंतर त्याने राजाचे दर्शन घेतले व म्हटले—“महाराज, मी राजकुमारीला रोगमुक्त करून मिरोगी करू शकतो. परंतु ह्या रोगावर उपचार करायचाच शालं तर एक विशिष्ट प्रकारची वनस्पती आवश्यक असते ती वनस्पती नागपर्वताच्या बळक्यासच असलेल्या जंगलत मिळू शकते

तेव्हा तुम्ही मला त्या जंगलातून ती मुळी माणण्याची परवानगी द्या.”

ह्यावर राजाने त्याला मोठ्या आनंदाने तिकट जाण्याची परवानगी दिली. केदारनाथ जंगलात गेला व त्याने जंगलात सर्वत्र त्या वनस्पतीचा शोध केला. बऱ्याच श्रमाला त्याला एका जागी ती वनस्पती वाढलेली

ते ती वनस्पती मोठ्या काळजीपूर्वक शोभाळून घेऊन राजधानीला यावयास निघाला. ती राजमहाला जवळील राजो-चानात येऊन पोहोचली. तितक्यात एका वागात काम करीत असलेला एक म्हातारा माळी खोकत खोकत खाली कणूत पडलेला विसला, तेवढ्यात आज्ञाबाजच्या कामगार

लोकांनी त्याच्या भोवताली गर्दी केली वैद्यांनी त्याची नाडी तपासून पाहिली व एक क्षणात त्याला समजले की, काही क्षणातच तो मरण पावणार आहे कारण आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे जो रोग राजकुमारीला आला होता तोच ह्या म्हातार्या माळ्याला मुळाआला होता तेव्हा केदारनाथने माग्यापुढचा अजिबात विचार केला नाही व स्वतः जवळील वनस्पती बाहेर काढली जी राजकुमारीसाठी जंगलातून वाणली होती ती त्याने थोडी पाटली व पाण्यात मिसळून म्हातार्याला दिली.

अध्यात्मिकाने म्हातार्या माळ्याने डोळे उघडले व तो उठून बसला व आपले



चंद्रोषा



Restore

राजा चंद्रसिंहन केदारनाथचे सर्व बोलणे ऐकले व अखेर संतापाने त्याला रागावीव म्हणजे— 'अरे दुष्ट! तुला माहित होते की, राजकुमारी सरणान्ते तडफडत आहे. अशा स्थितीत राजकुमारी साठी आणलेली औषधी वनस्पती तु त्या म्हाताऱ्या माळ्यासाठी खर्च करून त्याचे प्राण वाचविलेस राजकुमारीच्या प्राणापेक्षा त्या म्हाताऱ्या माळ्याचे प्राण काय अस्त? किमतीचे आहेत त्यातून तुला हे सुद्धा नसित होते की हि औषधी वनस्पती फक्त एका माणसालाच उपयोगी पडते. तरी सुद्धा तू त्याच्यासाठी त्या औषधाचा उपयोग करून टाकलास. आता तू जर पुन्हा जंगलात ती औषधी वनस्पती आणण्यासाठी गेलास तर तेवढ्या अवधीत राजकुमारीच्या प्राणाला धोका पोहचणार तेव्हा तू केलेला हा घोर गुन्हा आहे." ह्याला आता सावडतीच फासावर चढवा

राजाची आज्ञा राळून सेवकांनी ताबडतोब त्याचे हात बांधले व त्याला वधस्तराकडे नेले. तेव्हा केदारनाथने निवेदन केले— "प्रभू! आपण वाङ्मयीने असा निर्णय देऊ नका. मी एका वाठवड्याच्या आत त्या औषधी वनस्पतीचा शोध काढतो. तेवढ्या अवधीत राजकुमारीच्या जीवाला कसलाही धोका संभवत

नाही मी माझ्या गुरूची संपन्न घेऊन वचन देतो.

केदारनाथने केलेल्या विनंतीनुसार सुद्धा राजाचा राग शांत झाला नाही. सेवक त्याच्या गळघात फासाची दोरी अडकविण्यासाठी उभे राहिले तितक्यात तो म्हातारा माळी दाबत धावत ऐव बंडन पोहोचला व राजाच्या पायावर लोटांगण घालीत कळवळत म्हणाला— "महाराज, आपण म्हटल्याप्रमाणे माझ्या प्राणांची कांहीच किंमत नाही परंतु एवढ्या लहान वयाच्या वैद्याच्या प्राणांची किंमत कितीक पटीने जास्त मौल्यवान आहे त्याला सोडून देऊन मला फासावर चढवा."

त्यावर केदारनाथ मोठ्या कष्टाने म्हणाला— "ह्या म्हाताऱ्याचे प्राण फासावर चढविण्यासाठी मी वाचविले नाहीत! प्रभू! आपण चांगला विचार करून घेता तो औषधी वनस्पती मिळवून राजकुमारीचे प्राण वाचविण्यासाठी सधेे या."

राजा डडमळू लागला व विचार करू लागला की काय निर्णय घ्यावा तेव्हा मध्यानी राजाचा सल्ला दिला की, एकवेळ केदारनाथला संधी द्यावी. तेव्हा राजाने मध्याचा सल्ला मानणं केदारनाथला फासाच्या मंडीवरून खाली उतरवले



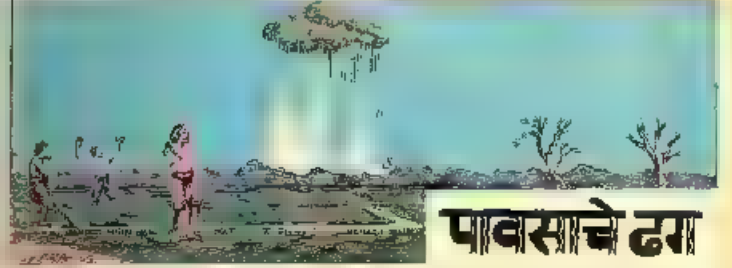
ह्यानंतर केदारनाथ जंगलात गेला व त्याने ती औषधी मुळी शोधून काढली व राजाला दिलेल्या वननानुसार त्याने राजकुमारीवर औषधोपचार सुरू केला. विषकालापासून बस करणारा रोग दोन दिवसांच्या आत निघून गेला. एका आठवड्यात राजकुमारी आपल्या महालात हिदूफिर व हसू खिदळू लागली

राजकुमारीला निरोवी पाहून राजाला फार आनंद झाला. त्यांनी केदारनाथला अर्धराज्य व त्याच बरोबर राजकुमारी बरोबर त्याचे लग्न ठावून देण्याचा निश्चय केला व त्याला बोलावून आणण्यासाठी पालखी पाठवून दिली

चौकशीअती त्यांना समजले की केदारनाथ सूर्योदयापूर्वीच निघून गेला आहे. येथेच रोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला-
"राजा, ह्यावरून तर सिद्ध होते की केदारनाथ बैलकी विद्येमध्ये असाधारण आहे. कारण कित्येक ठिकाणहून बैल येऊन राजकुमारीची घिकरसा करू शकले नाहीत परंतु त्या रोगाने निवारण केदारनाथने केवळ एका औषधी वनस्पतीने करून दाखविले. अशी व्यक्ती तर फार मोठी ज्ञानी असावी. ह्यात कांका करण्याचे तर कारणच उरत नाही. तेव्हा अर्धे राज्य व राजकुमारी ह्यांचा त्याग करून टाकणे ते आश्चर्यकारक वाटत नाही का? ह्याने असा तर विचार केला नसेल की अशा प्रकारे सत्कार करून देण्याची आपल्याला जरूर नाही. ह्या शकचे समाधानकारक उत्तर माहित असून तू विल नाहीस तर तुझ्या डोऱ्याची शस्त्रे खकले होऊन तुझ्याच पायावर कोळ लागतील. त्यावर विक्रमादित्य म्हणाला-" एक तर रोष्ट स्पष्टच आहे की, केदारनाथने

स्वार्थ बुद्धीने प्रेरित होऊन राजकुमारीवर उपहार केला नाही. जर का त्याचा मनात स्वार्थ असता तर एवढ्या परिचिताने आप-लेली औषधी वनस्पती त्याने एका सुल्लक माळघावर खर्च केली नसती. एका बैलाच्या रूपाने त्याला कोणाच्याही जिवाची किंमत जास्त अंत्यवान वाटत होती इथे तर हा प्रश्न असातांगिक आहे परंतु राजा चंद्रसिंह अत्यंत स्वार्थी होता त्याला प्राणाची किंमत करता येत नव्हती. त्यामुळे त्यांनी माळघाच्या प्राणाची किंमत सुल्लक माळको आणि केदारनाथला फांशोची शिक्षा फर्मावली. अशा स्वार्थी राजाचा जाबडून परिभ्रमानी प्राप्त केलेली वैद्यकीय विज्ञाना तिलाचली बाबी लागेल म्हणून केदारनाथ आपले कार्य व हेतू संपल्या बरोबर राजाचा निरोप सुद्धा व बेता गुपचुप तेथून निघून गेला.

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि क्षाराळा जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)



पावसाचे ढग

त्रिगर्तेवैवालील सारे लोक शेतकरी होते तो देश नहमी धन-धान्यांनी सदा फुललेला असे. तेथील जनता सुद्धा सुखी व संपन्न होती. त्यांना सदा पावसावर अवलंबून रहावे लागे.

तसे पाहिले तर त्रिगर्ते येथील जनता अनेक देवीदेवतांची पुजा अर्चा करीत परंतु वरुण देव व पावसाचे ढग ह्याची कधीच आराधना करीत नसत. जाकाभाकडे पाहून हात जोडून कधी कृपशता पुढा प्रकट करीत नसत. ह्यामुळे वरुण देव गजेवर बसलेला असतुष्ट होते. स्वतः मेघाना बोलावून असा निर्णय घेतला की, ह्यापुढे त्रिगर्ते वैशाख कोणीही एक येवही पाऊ पावसा नाही.

ह्याचा परिणाम शेवटी ज्ञायचा तोच झाला. त्यावर्षी पावसाळ्याच्या दिवसांत पाण्याचा एक वेवही भूमीवर पडला नाही सर्व लोक छोळे फाडफाडून जाकाभाकडे

पाहू लागले परंतु पावसाचा एक ढग देखील त्यांच्या दृष्टीस पडला नाही. सर्व प्रजा व्याकूळ झाली. त्यांना तसे दुःखी पाहून मेघाना अत्यंत आनंद झाला परंतु अचानक त्या मेघांच्या आनंदाला विरजण पडले. एक ढगाचा तुकडा कोणाच्याही न सांगता संवसता त्रिगर्ते देशात गेला व थोडा पाऊस पाडून गुपचुप परत आला.

त्रिगर्ते देशातील जनता संतुष्ट झाली व निश्चित होऊन म्हणू लागली-"अरे वा! चला, आता तरी पावसाळा तुरवात झाली एकदाची व प्रत्येक शेतकऱ्याने आपल्याला क्षतात बी पेरले.

तेवढ्यामध्ये त्या मेघ खंडाळा इतर मघांनी मिळून खूप उलट सुलट बोलून मनकावळे व म्हटले-" अरे भूमी, तू हे काय केलेस? गोवडी तुम्हा जदेख तरी काय आहे? आम्ही सर्वांनी मिळून एक निर्णय



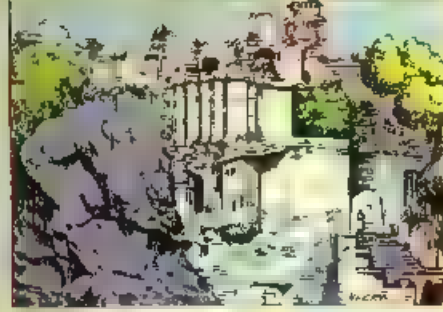
घडला होता. की त्रिगर्त देशात पाण्याचा एक बॅवही न पाऊता बनलेला दुसरी कष्टी करावणे अशा परीस्मितीत तू मुकाट पाऊत पाडून आलास तुझी अक्षकल कोठे गेली ?

"तुम्ही सुद्धा नबर एकमे बुद्ध निचासात मी जाऊन थोडीशी रिमझीम करून आलो कारण की त्रिगर्त देशातील लोकानी वेरण्यासाठी म्हणून जे काय थोडे फार धान्य बांधवले होते त्यांनी वेरून टाकावे हे काय गुमन्या होण्यास आरंभ नाही का? महान यथे म्हणाला

ह्यानंतर त्रिगर्तची प्रजा कसा तऱ्हेचे हाल भोगते आहे हे पहाण्यासाठी मोठे मेघ मोठ्या वातदान त्रिगर्त देशाच्या बाजूला निघाला. तेवढ्या अवघीत त्रिगर्तच्या लोकांते बाही बाही बघलो होती. थोड्याफार वर्जावने जे काय बी उरले होते ते घेतक्यानी मातीत वेरून टाकले होते. परंतु त्यानंतर धावसाचा एकही बॅव नडला नाही ते सारे आकाशात पाहू लागले व बघवदेवाला आंकू लागले

त्या देशातील लोकांची ती समस्या पाहून मोठ्या डगाळा फार वाईट वाटू लागले. तो छोट्या मेघसडाला रागावून म्हणाला- 'तु मोठ्यांना विचारल्या विवाय जशी कटपाळ काढे करू नकोस." तंतर बरे मेघांनी मिळून त्रिगर्त देशावर मुसळधार पाऊस पाडला व तेथून निघून गेल आपली प्रार्थना एकून आपल्या देशात पाऊस पडला हे पाहून त्रिगर्त देशातील सर्व बाँकरी व चुकता वरुण देव व पावसाची कृतत पुना अर्चना करू लागले. ह्यानंतर पुन्हा कधीही त्या देशात दुष्काळ पडला नाही तो देश सुखलान् सुफलान् बनला.

परंतु ह्या वाठीभागची गोष्ट मोठ्या डगाच्या डोक्यात खिरली नाही की ह्या राज्याने मुळ कारण छोटा डग आहे. त्याने जे काही खोडकर काम केले ते हरते घेवटी एक कल्याणकारी सिध्द झाले. परंतु छोटा विचारा मेघसळड ही गोष्ट तसज् झकला नाही की. बापण अप्रात्यक्षिक एक महान कार्यच केले आहे

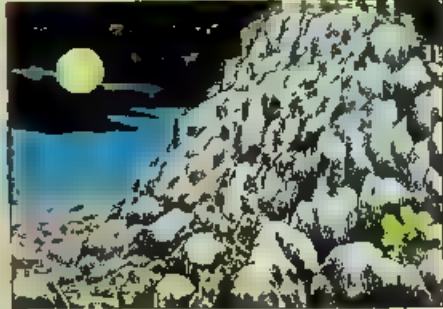
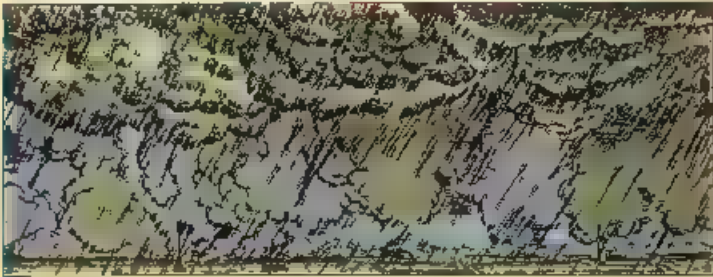


वारतातील अद्भुत स्थळे

चित्तौडचा किल्ला

राजस्थानात पांथरा फूट उंचावरील एका डोंगरावर सातगा एकर अत्रकिल असलेला चित्तौडचा किल्ला मध्यंत प्रसिद्ध व ऐतिहासिक महत्त्व असलेला आहे. यंनक राजवण्याने विचारास्थान असलेल्या ह्या किल्ल्यात पुराण गुह्य मोघडेन ह्याने सुद्धा काही काळासाठी आपले गिवाय स्थान बनवले होते

ऐतिहासिक दृष्टीकोनातून पाहिले तर आपल्याला असे समजते की, चित्तौडचा नावाच्या मौर्य राजाने येथे सर्वप्रथम आपली रागवानी बनवली होती त्यांनीच ह्या पर्वताचा सुद्धा विस्तार असे नाव दिले तेच काहीकाळात चित्तौड बनले परंतु त्या राजाने केलेला किल्ला काही काळानंतर नष्ट झाला



आठव्या शतकात ह्या प्रदेश सेवाडचा राज्यकारभार करणाऱ्या बादल बजाची राजवानी झाला. तेराव्या शतकात राणा रतनसिंहने सेवाडचा राज्यकारभार केला त्याची पत्नी पद्मिनी जगातील कर्पकष्ट सुवर्ण म्हणून प्रसिद्ध होती त्या राणीचा कैद करण्यासाठी दिल्लीच्या मुलतान अल्ताउद्दीन खिल्जीने चित्तौड किल्लावर हल्ला करून तो बरला



अल्हाउद्दीन खिलजीने हुशारे तय्यन करून घुडा त्याला तो किस्सा हुस्नगत करला आला नाही. हेंगरमाग्यावर जाण्यात तळ ठोकून त्याने पश्चिमीचे प्रतिबिंब भारभक्त तटी पड्डे हा उद्देशाने रतनसिंहलाडे विनवणी केली. रतनसिंहलाडे त्या विनंतीला, मान्यता दिली व त्याला निरोप द्यावा ह्या कारणाने तो किस्सा उत्कल खापी जाला त्याने त्या संधीचा फायदा घेऊन रतनसिंहला बंदी केला.

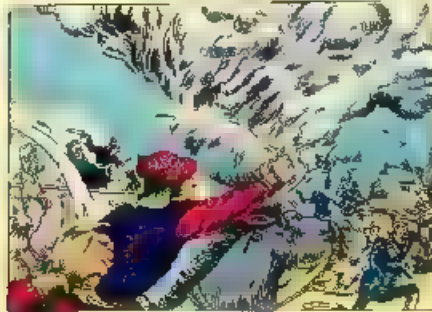
बघमागानी विनवणी खिलजी विलोनीची रोहोचला त्यानंतर त्याने कशाही प्रकारे विलोनीच्या किस्सावर हल्ला करून ती हुस्नगत करणाऱ्या दुडू संकल्प केला आणि जवळपास एका वर्षाच्या मात दुडू बती इतकं सैन्य घेऊन तो विलोनीवर पावून गेला. पाचपुत सैनिक आप पयला लागून तळने धाकवेडी राणी पश्चिमीने व इतर राजपुत स्त्रियांनी पिता घेऊन आत्मसमर्पण केले.



ह्यानंतर मुसलमान खिलजीने पश्चिमीकड असलेल्या निर्यात पोटांबिला की तू लावताना माझ्याकडे ये ताहीनार. व आ रतनसिंहला आली तर कळू तेव्हा राणी पश्चिमीने मुल्तानकडे जाण्याला जसा निरोप कळवला की हो माझ्या हातचा मैत्रिणीच्या हातनेत शांतत्या बघवास घेत आहे. हे ऐकून खिलजी बस्यंत आनंदीत झाला. हे राणी पश्चिमीची होळपात तेल घालून दगड पाडू लागला तिकडे विलोनी हून पातळ्या निघाल्या.



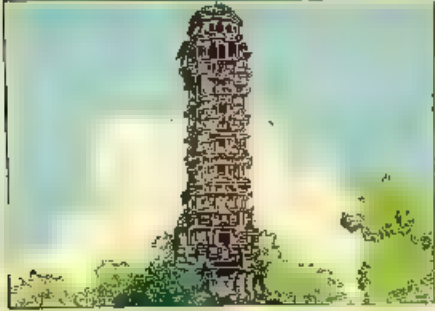
सुंदर वप्रतिभे काव्यसुमने एवढारी सुप्रसिद्ध कुण्याची मला मीराबाई हिने चितीकवा राजा कोज झाच्या बरोबर विवाह केला. त्याने मीराबाईलाही एक अतिसुंदर जवळ कुण्याने वेळी बघून दिले. कुण्याच्या मुली धनोर कपून मीराबाई जाण्या काळे म्हणत राहण्य होऊन जाई.



अल्हाउद्दीन खिलजीने आपला तळ घेऊन टोकात होता. तेथे वेळून पोहोचल्या घालण्यांमधून एकूण १४०० सैनिक आपापल्या तळवारी उपारीत बाहेर आले. पातळ्या लचलचारे जोई घुडा सैनिकच होते मज काय? दुसऱ्या लपात पोलीं मजुण्यात मरंकर मुळ मुळ झाले त्या मजुहॉर खिलजीचे अनेक सैनिक ठार झाले व राणा रतनसिंहला मंदेवून मुक्त करण्यात आले. खिलजी तेवून पळून गेला.

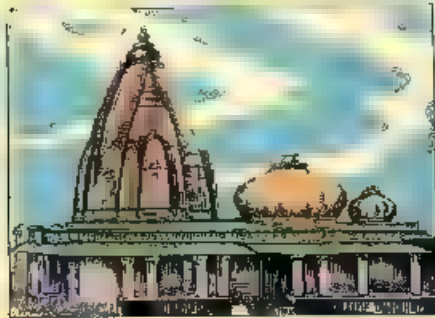
सहान बघाच्या मुक्ताबाबा ठार मारल्यासाठी काही हुशारे किस्सात फिरने त्यावेळी राई राजाने आपल्या मुलाला मुक्ताबाब बनवून त्याला काळविले व त्याच्या म्हाणकला मुस्ततेने मुक्ताबाबांनी रोहोचयने व आपल्या मुलाचा बली वेळून राजकुमारला बांधिले.





झाबेळी विलोडका किल्ला मोवकळीस
आलेला आहे. तरी सुद्धा तेथे असलेल्या
वस्तु सोळा शतकात तेथे असलेला
सर्वात सुंदर व अद्भुत मठा निमित्ताने
१४४८ मध्ये महाराणा कुम्भाने निर्माण
केलेला विजयस्तंभ व किर्ती स्तंभ
आहे. मुलतान कुतुबुद्दीन शाहवर
विजय प्राप्त करण्याच्या उद्देशाने
स्मारकाच्या रूपात हा स्तंभाचे निर्माण
केलेले आहे.

येथील अत्यंत विद्यालय सहायका
कुम्भाचा महाल वीठ्या काळीपूर्वक
तयार केलेला आहे हा किल्ल्याच्या
दात वेगवेगळ्या वास्तव्य पोहोचल्या-
हाडी घुसारे खोदलेले भूगर्भमार्ग आहेत
येथील महालाच्या तळ परामर्शच राणी
पद्मिनीने आपल्या प्राणांची आहुती
बिभी होती



येथे अत्यंत प्राचीन देवळांपैकी अत्यंत
मुख्य म्हणजे काशीमठेचे देऊळ आहे
हाठिकाणी अशिष्टाळी देवी काशी-
मातेचा महत्त्व आहे. याही लोकांचे
मत आहे की, प्रारंभीच्या काळी
हे सूर्याचे देऊळ असावे



मन्त्रिचे सोने

एका शेतकऱ्याला एकुलता एक मुलगा
होता. तो जेव्हा असतानाच आईच्या
प्रेमातून पारखा झाला. काही दिवसांनी
पंतकरी जाजारी पडला, जेव्हा त्याला
वाटले की आता आपले मरण जवळ आले
तेव्हा त्याने आपल्या मुलाला जवळ बोलावून
घेतले आणि म्हटले- "बाळा, मी निधन
होतो. त्यामुळे मी काही इस्टेट ठेवू शकलो
नाही परंतु मी मनापासून तुला बाबीबाबि
दत्तो की तू जरी जमिनीला शिवलास तरी
त्याचे सोन बरेच

जापल्या बविलाच्या भूतपुनंतर मुलाने
आपल्या आईवडिलांची श्रद्धा स्मरण समोर
ठेवले व तो खूप काळातकष्ट करू लागला
परंतु त्याच्या श्रमाचे फळ त्याला जतम
तऱ्हेने लाभले. योड्याच काळात तो
एका द्राक्षाच्या बागेचा मालक झाला.
आजूबाजूच्या सर्व मागपेक्षा त्याच्या

बागेला त्याला जास्त कमाई मिळू
लायली

काही वर्षांचे त्याने अनेक फळांच्या
बागा खरेदी केल्या. मासेमारी साडी नावा
खरेदी केल्या. तेलाच्या धाणी विकत
पेवल्या तेल व मासेमारीत सुद्धा त्याला
भरपूर फायदा होऊ लागला. लवकरच तो
शहरातील सर्व श्रीमंत लोकांत गणला जाऊ
लागला. तो कोणताही कामधंद्या किंवा
व्यापार करी त्यात त्याला भरपूर फायदा
मिळले तो बच-संपत्ती बरोबर एका बलिदान
घरात राहू लागला. व एका सुंदर तक्रारीची
छान करत तो स्वतःचे आयुष्य अत्यंत
ऐशवारीमात घालवू लागला

परंतु एक दिवस त्याच्या मनात आपल्या
बच संपत्तीच्या बाबतीत एक संका निर्माण
झाली ती त्याने आपल्या एका जिवश्य-
कंठसम मित्राजवळ बोलून दाखवित म्हटले-



“अरे हेरद, मला माझ्या शक्तिसामर्थ्याच्या पलिकडे सौभाग्य प्राप्त झाले आहे. त्यामुळे जर ह्यावर विचार केला तर मला एक प्रकारची भीती वाटते की, इतक्या सुलभतेने प्राप्त झालेली ही लक्ष्मी एका क्षणातही नग्नहीची होऊ शकेल. त्यामुळे माझ्यावर जेव्हा देवीचा कोप होऊ शकतो त्यामुळे तिला लुण्ठ करण्यासाठी मी जसे काहीतरी काम करावे म्हणतो की त्या कामामुळे माझं नुकसान होईल तर मला चांगल्या विचारा-जती सल्ला दे

तेव्हा मित्राने स्वतःचे डोके लढवले व त्याला विचारले— मित्रा सांग खजूर कोठे जास्त होताना ?”

“कैरोला त्या मुळाने सटक्याच म्हटलं”

“तर मग विचार कसला करतोस! एक काम कर तुला यथे जितका म्हणून खजूर मिळत असेल तितका जास्तीत जास्त किंमत देऊन खरेदी कर आणि तो जेव्हा खजूर लागून कैरोला नेऊन कमीत कमी किंमतीत विक नुसं त्यात भरपूर नुकसान होईल” मित्राने संमजवित म्हटले

ही गोष्ट त्याला सोठी छान वाटली दुसऱ्याच दिवशी त्यांनी खजुराच्या व्यापाऱ्याच्या कडून जवळ खजूर मिळेल तेव्हा जास्तीत जास्त किंमत देऊन खरेदी केला नंतर तो सारा जेव्हा खजूर लागून कैरोला विकावयास निघाला.

नव्याच दिवसाने जाळवंटातून प्रवास केल्यानंतर तो इथिलला येऊन पोहोचला. आणि एक गोष्ट पाहून तो आश्चर्याने वकित होऊन निघून जमा राहत पहात राहिला. त्याच वेळी एका पांढऱ्या कुंभ जोडपावर बसून मित्र वैद्यचा सुलतान त्याच्या आजुलाच वेद अधिपती दिसला त्याच्या भरोबर त्याचा सारा परिवार व सैनिक होते. सर्व सैनिकांच्या हातात चाळणी होत्या.

गरीब शेतकऱ्याच्या मुलाने सुलतानाला सलाम करीत म्हटले—“हजूर काय झाल

हे सारे सैनिक आपापल्या हातात चाळणी पकून कायत आहेत”

त्यावर सुलतान म्हणाला— ‘काय सांगू? आज पहाडे मी ह्या पोट्यावर बसून फेरफटका मारण्यास निघालो होतो लक्षा-प्रसंगीची अंगठी कुठे तरी निवटून ह्या वाळूत पडली ती अंगठी मला माझ्या प्राणापेक्षा प्रिय अशी आहे त्यामुळे ती मिळत नाही तोपर्यंत ह्या साऱ्या प्रवेशातील वाळू मी चाळून काढणार आहे.

सुलतानाने त्याला विचारले—‘तु कोणत्या कामासाठी कैरोला जात आहेस?’

‘कैरोमधे खजूर विकायला जात आहे जेव्हा खजूर लागल्या तोपर्यंत काढ अंगुलीनिर्देश करीत’ तो म्हणाला

सुलतान त्यावर वकित होऊन म्हणाला— “तु कैरोला जाऊन खजूर विकणार? समतुल्य करतोस इथे दिवसाला एका खजुराच्या साठ्याचे सुद्धा खजूर काढून संपत न, शीत तु आपला माल कैरोला घेऊन जाऊन विकणार? तुझे फार नुकसान होईल पहा!”

सुलतानाने बोलले ऐकून त्याचा सारा परिवार लडखडून हसू लागला तो म्हणाला—“तुम्ही तर मला सोदीच वास्तवत आहात. परंतु मला तर एका गोष्टीचे

मय वाटते माझे नुकसान नक्की होवो. माझ्या वडिलांनी मरतेसमयी मला जाही-बाई देत म्हटलं “बाळ तू मातीला जरी स्पर्श केलास तरी ते जेव्हा होऊन जाईल असे म्हणत त्यांनी खाली जाऊन मुठभर वाळू हातास घेतली त्यानंतर ठसठसली वाळू सारी खापी पडली व फक्त खमठी सोच काय त्याच्या हातात राहिली

‘अरे जरे हिच तर अंगठी मी हरवली. होती’ सुलतान अतिशयानेदाने एकदम किंचाळला सुलतानाने त्या शतकरी मुलाच्या वकिलाची खूप वाखाणणी केली आणि आपली एवढी प्रायश्चीय अंगठी इतक्या सुलभतेने मिळालेली पाहून त्या मुलाला अत्यंत किमती येती बघीस किंवा अशा प्रकारे शेतकऱ्याचा मुलगा जास्तीच फायदा मिळवून परत येतो आला.

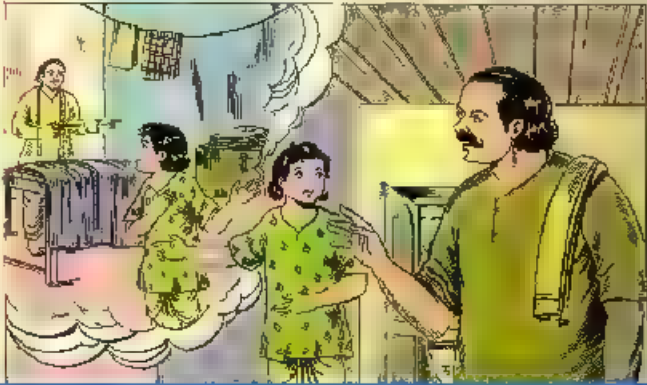


कंजूस प्रकारचा लेख

एका माणसाला गोविंद नावाचा एक गहलपण होता. तो एक गंवारचा कंजूस होता. तसा तो खूप श्रीमंत होता. परंतु त्याच्या हातून एक कबडी देखील सुटत नसे. स्वतः प्रमाणेच तो स्वतःच्या मुलाला देखिल कंजूस प्रकारचे पडे देई. एका सणान्या दिवशी गोविंदने आपला मुलगा गोपीनाथ हाला नवीन कपडे किचक्याचा किचार केला. परंतु त्याने आपला शिंपी धर्मदासाकडून कपडे कुकट करी शिवून मिळविल्या यासाठी एक शोचना केली. त्यासाठी त्याने आपला मुलगा गोपीनाथला समजावून सांगितले परंतु सणान्या दिवशी आपल्या मुलाने पुढेच कपडे नेलेले पाहून त्याला मत्पत आठवत पडले त्याने मुलगाला विचारले- "बाळा, शिंपावला दिनेले कपडे माणसे नाहीस का?"

शिंपी धर्मदासने विलाई दिल्याशिवाय कपडे देणार नाही म्हणून सांगितले. गोपीनाथ म्हणाला 'मां तू सांगितले नाहीस का? की चाकट्या काजामे शिंपाईने पडे रल्यात कुठेतरी पाडले व हरवले.' गोविंदने थोडक्या रागातून म्हणाला-

"बाळा, मोतर तलेच त्या शिंप्याला सांगितले. तेव्हा तू शिंपी म्हणाला की पर्वत तू पर्वत न हरविण्या एवढा मोठा होशील. तो पर्वत मी पावामला वयार आहे. तेव्हा पर्वत देऊन कपडे देऊन जा." गोपीनाथ म्हणाला. गोविंदला सनकप्यास वेळ लागला नाही तेव्हा त्याने गोपीनाथच्या हाती पैसे देऊन शिंप्याला दिलेले कपडे आणण्यास त्याला शिंप्याकडे पाठविले.



उत्तर रामायण

रावण वंरुण लोकांतून लंकेला येण्यासाठी

पुष्पक विमानात बसून निघाला आणि वाटेत जेवढ्या म्हणून सुंदर मुली त्याच्या तबरेस पडल्या त्या सर्वानी विमानात बसवून लंकेत घेऊन आला. त्या मुली आकाशाने रावणाला शप देत होत्या.

रावणाने लंकेत प्रवेश केला मात्र त्याची बहीण शूर्पणखा आक्रोश करीत छाती बडवीत त्याच्या समोर आली आणि दुःखा-तिशयाने त्याला म्हणाली-"बाबा तू हे काय केलेस रे? बाकीच्या कालकेश्यांच्या बरोबर माझ्या यजमानांचाही वध केलास? आपल्या मैत्रुत्वावर हात उचलल्यास तुझे हात तुटून पडे रे नाही पडले? हाय रे हाय' मला तू विधवा कल्ल टाकलेस

शूर्पणखेचा विलाप ऐकून रावण ही दुःखी झाला तो म्हणाला-"जे झाल. ते काही परत यंत नाही मी काही मुद्दाम केले नाही मी एकदा गुद कळ लागले म्हणजे माझ्यावर खून बळतो मी तुला सर्व व्यवस्था करून जराच्या स्वाधीन करतो तो तुला सर्व प्रकार काळजी घेईल मी त्याला चौदा हजार गंधस सेनची तैनात रत्ता आणि त्याच्या बरोबर दूषणलाही पाठवून देतो सर्व दंडकारण्याचा अधिकार दतो तेथ तुम्ही मुस्ताने रहा.

रावणानी सांगितल्याप्रमाणे जरासरोच सर्व व्यवस्था करून क्षर आणि दूषणा बरोबर शूर्पणखेला दंडकारण्यांत पाठवून दिले. तेथे ते मुळासमाधानाने राहू लागले.



रावण विमानांत बसून पर्यटनास निघाला तो निकुंभिल बनांत येऊन पोहोचला तेथे त्याला पुत्र मेघनाद बंदला. त्याला पाहून रावणाला फार आनंद झाला. प्रेमाने कवटाळून त्याला विचारले कि तो घरा कशासाठी आला आहे.

राक्षस गुरू ऋकाचार्य पुढे लोऊन म्हणाले—“अरे तुझ्या सुपुत्राने सात यज्ञ करणाऱ्या सकल कोला रवा प्रमाणे त्याने वसिष्ठाजी, अश्वमेध, राजसूय मोमेध वैष्णव आदि पार पाडले, त्या शिवाय अतिशय कठीण असा महेश्वर यज्ञ मुद्धा संपूर्ण करून श्री शंकराला प्रमन्न करून घेतले. त्याच्याकडून 'हच्छा

गमनवाला रव' 'सर्वत्र अंधकार करणारी माया' 'महाशक्तिशाली धनुष्यबाण हे सर्व वरदान म्हणून मिळविले आणि आता तो शस्त्राचा बळ करणाऱ्या तयारीत आहे'.

ऋकाचार्याने दिलेली माहिती रावणाने ऐकून घेतली पण त्याला ते कृप्य आवडल नाही तो म्हणाला—“हे तुझे काय ठीक शक नाही तुम्ही आपले शत्रू असलेल्या देवादिकांना इद्राला संतुष्ट करण्यासाठी फार मोठे धन खर्च केले आहेत असे म्हणुने मेघनादांला तो आपल्या बरोबर घेऊन गेला.”

रावणाला पाहिल्या बरोबर विभीषणाने एक दुःखद बातमी सांगितली कि ऋषी नावाच्या एका राक्षसाने कुंभीनसला बरांत कोणी नाही असे पाहून पळवून नेल माल्यवत म्हणून रावणाच्या आईचे काका होते त्यांची नात कुंभीनस मुलीची मुलगी, नात्याने रावणाची बहीण होती म्हणून तो रावणाकडे सहित आहे, ज्या वेळी तिला पळवले त्या वेळी रावण दिग्-वि त्याला सोळा होता कुंभकर्ण शोषला होता आणि विभीषण पाण्यात उभे राहून तपश्चर्या करीत होता.

रावणाने अनेक कल्यांचे अवहरण करून त्याला अंतःपुरात बंद करून ठेवले होते परंतु आपल्या बहिणीला पळवून नेल्याच्या

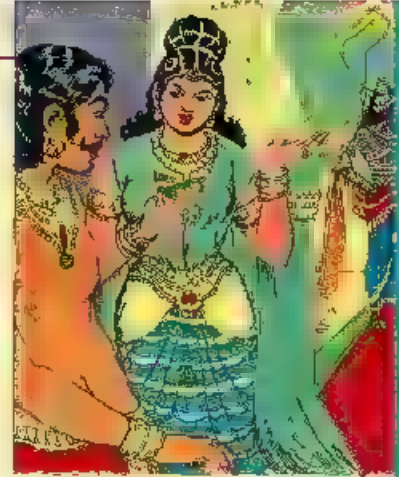
बातमीने तो क्रुद्ध झाला त्याने रावणाला ओपेतून उठवले, सर्व राक्षसांना आणि मनु राक्षसांचे घर जे मधुपुरी होते त्यावर लढाई करण्यास सज्ज होऊन निघाला. आपला भाऊ रावण जले मोठे राक्षस सैन्य घेऊन आपल्या पत्नीला मारण्यासाठी येत आहे म्हणून कुंभीनस धावतून गेली.

बहिणीला पाहिलेली पाहून रावण म्हणाला—‘भावले नकोस मी त्याला मारीत नाही पण मला सांग हो सध्या कुठे आहे? त्याला माझपाबरोबर घेऊन जाईन.’

“मी सांगते तुला निरोप त्याला.” म्हणून कुंभीनस आपल्या नवऱ्याकडे मधु-राक्षसाकडे गेली व म्हणाली—‘माझा भाऊ देवाची युद्ध करावया निघाला आहे तो तुलाही बरोबर घेऊन जाणार व जा.’

रावण आपल्या सर्व सैन्यासह आपला मेहुणा मधुराक्षस त्याच्या नगरीत घेऊन पोहोचला मधुराक्षसाने सोड्या पाटाने त्याचे स्वागत केले, प्रमाने आतिथ्य केले. रावणाने एक दिवस राहून तेथे विश्रांती घेतली आणि दुसऱ्या दिवशी मेल्या पहाट पुढील मुक्कामास निघाला.

त्या रात्री लक्षाचे बुध्द आदिने जाबुला पसरले होते सर्वतावरील वृक्षजतामधून किन्नरांच्या वृंदगायनाचे मधुर स्वर ऐकू येत होते कुंभेराच्या



प्रासादांतून अप्सरांच्या नृत्य गायनाचे स्वरसंकार मन माहून टाकीत होते. कुंभेराचा भुगध सर्वत्र दारवळत होता.

अशा कामोद्दीपक वातावरणातून अप्सरांची अधिनायिका झालेली रंभागाढ शोषलेल्या रावणाच्या सैन्या मधून त्या दिशेने पुढे चालली होती ती अलंकारांनी नटलेली होती. ती जणू लक्ष्मीच प्रति भासत होती. क्षीलापाहून रावण आपल्या जासनावरून उठला. तिच्या जखळ जाऊन उभा राहिला निष्ठा हात घेऊन त्याने तिचा विचारले ‘ह्या अशा वेळे इतकी नटून बटून तू कोणाकडे चालली आहेस? ती आभयान व्यक्ति कोण आहे? ती को



कोणी खसेल त्याच्यापेक्षा मी कोणत्याही बाबतीत कमी नाहीं तिन्ही जगांत भाई बरोबरी करवारा तुला सोपवणार नाहीं तू जाईन बुसरीकडे कशाला बातेस?"

रावणाचे मोलणे ऐकून रमा भयभीत झाली आणि आश्चर्य प्रगटकरून म्हणाली— "मला काणो छड्ढलागलें किवा त्रास देऊ लागल तर आपण माझं रक्षण करावचे तें सोडून हे असले मलने विचार आपल्या मनात कसे खाले? नाथानं मी बायली मून लागले आपला पुतण्या आढेता नलकुंबर तो माझो वाट बघत बसला असेल त्याच्यावर मी प्रेम करते त्याच्या शिवाय दुसरा कोणो माझ्या मनात भरत नाही."

रावणाने तिच्या बोलण्याकडे मूलीच लक्ष दिलें नाहीं अप्सराच ती. त्याने आपली इच्छा पूर्णकेली. अपमानित आणि लज्जित झालेली रमा फार दुःखी कष्टी होऊन नलकुंबराच्याकडे गेली त्याचे शाय पकडून ती रडली. आणि रावणानं केलेले तबिस्तर वर्णन त्याला सांगितलं

रमच्या अपमानाची गोष्ट ऐकून नलकुंबेराला अतिशय राम आला त्याने पाण्याला स्पर्श करून रावणाला सापविला.

ह्या पुढं केव्हाही रावणानं कोण्या स्त्रीचा हात धरला आणि तिच्या इच्छेच्या विरुद्ध तिच्यावर बलात्कार करूं लागला तर त्याच्या डोक्याचे हणार तुकडें होतील."

रावणाविषयी होी सापवाणी जेव्हा त्याच्या अंत पुरातील बबरबस्तीने पळवून आणलेल्या बायकांनी ऐकली तेव्हा त्यांना हायसे वाटले

दुसरे दिवशी रावणाने आपल्या सैन्यासह स्वर्गाची वाट धरली त्याच्या सैन्यात म्हागाला चारी ब्राह्मण घेंऊक टाकले स्वर्गाला घेरल्याचो जातमी जेव्हा इंद्राला समजली तेव्हा त्याने सर्व देवांना त्वरेने आपापले सैन्य घऊन युद्धास तय होण्या-विषयी निरोप पाठविलें आणि आपणस्वतः विष्णूकडे गेला त्याच्या चरणाची निवेदन केलं— "देवाविदेवा, रावण आपलं राज्याचे

सैन्य सैन्य घऊन आला आहे त्याने चादी-बाजूने स्वर्गाला घेरले आहे. आणि स्वर्गावर स्वारी केली आहे आपण आपले चक्र घऊन माझ्या मदतीला येऊन रावणाची युद्ध करावे वंश मला वाटते"

"ह्या वळी मी रावणाबरोबर युद्ध करायला येणार नाहीं. तो ह्या युद्धात मरणार पण नाही. अजून त्याच्या मृत्यूची घटका भरली नाही तू बसा भीतास कशाला? निघ्याचे काहीं कारण नाही ह्या वळी तुलाच युद्ध केळ पाहिजे" असे सांगून विष्णूने त्याला पाठवून दिलं

देव आणि दंतव यांच्यामध्ये भयंकर युद्ध सुठे झाले शत्रूयाच्या सेनेचे सेनापतिच रावणानं आपल्या आजोबाकडे दिलें होतें. ह्या युद्धांत सेनापति सुमाली-रावणाचे आजोबा-यमुच्या हातून मारला गेला देवांनी निकराचे हुल्ले कऊन राजस सैन्याला जरजर करून सोडलें खवळखवळ नव्वद टक्के राजस ह्या युद्धांत मारले गेले आपल्या पराक्रमाक इंद्राने रावणाला निघत पकडून नदी केलें.

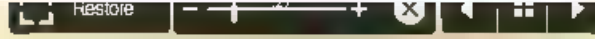
हे वर्तमान इंद्रजिताला समजलं. त्यानं तुकत्याच मिळविलेल्या आपल्या माया अस्त्राका उपयोग केला अदृश्य श्वाभ यड सुरू केलं. मग इंद्राला नदी केलं. आणि दृश्य श्वाभ यडून आपल्या पिन्याला



सोडवून घेतले युद्धाच्या विजयाची पताका फडकावून रावणाला म्हणाला— "युद्ध संपलें आपण जिंकली तुम्ही बघमुबत झालांत हे पहा इंद्राका बांधून आणले आहे

कुछ सपल्यावर रावण सर्व जवाबस्थानह लफेला पवन आला बरोबर मेघनाव आणि केव केळला इंद्रही वष होता

इंद्राला रावणाच्या कैदेतून सोडवून आणण्यासाठी सर्व देवाकडे गेले इंद्रदेव सर्व देवांना बरोबर घऊन रावणाच्या दरबारांत गेला प्रसन्नचित्तान तो रावणाला म्हणाला— "रावणा तुझा सुता मेघनाद अवाट पराक्रमी आहे त्यानं ह्या युद्धांत प्रत्यक्ष इंद्राचाही पराभव केला आहे



अग्निची अर्चना करीत जव्हा मी युद्धाला निघून येव्हा पोढे जुपलेला रथ अभिमतून यावा. जो पर्वत मी रथा रवावर आरुढ असेन तो पर्वत मला अमरत्व असावे असा वर मला द्या मी अग्निची अर्चना करीत असतां ती पूर्ण होण्याच्या अगोदरच जैर मला भरणे आल तर यत्तरे.” इद्रजितने आपली ह्छारुपी वट वृक्षा- रेवाला सांगितली

ब्रह्मदेवाने तयास्तु 'ह्छटले. त्यानंतर इद्रजिताने ह्छारुपी वृक्षनातून भोकळे केले, ह्छारुपी वृक्षामुळे सवें दिव आनंदाने स्वर्ग लोकांत निघून गेले.

रावण वृक्षो नराम्मत ह्छरुत पृथ्वीवर खचार करीत असे त्यांचे ही सविस्तर वर्णन अगस्ति ऋषींनी श्रीरामचंद्राला सांगितले असेच एकदा रावणाला वाटले आपण कार्तवीर्य सहस्त्रार्जनाचे नगर ग्रहणपति जावे. तेव्हा त्याला समजले त्या दिवशी सहस्त्रार्जुन आपल्या नायकांना पळून नमूदा नदीमध्ये विहार करावयाला गेला आहे तेव्हा रावणही जाऊन पोहोचला

रावण शिवभक्त त्याने नर्मदा नदीत स्नान केले आणि शिव पूजनाला बसला. तो नहमी आपल्या खाल एक सोप्याचे शिबलिंग ठेवून त्याने ते बाहेर काढले बाळूचा एक लहानसा दोंग करून त्यावर

त्याची स्थापना केली त्याची घोडशापकारे पूजा करून अग्निभावाने ताचू लागला

नर्मदा नदी पूर्वोक्त पश्चिमकड वहात येते आणि पश्चिम सागराला मिळते. राजाने पाहिले कि नदीचे पाणी उरळत उरळत काठाकडे सरून येत आहे खोड्या वेळाने पाहतां तर त्याच्या पूजेची फुले पाण्यात वाहून चालली आहेत आणि ती सुखा पश्चिमे कडून पूर्वकडे उलटचा दिशेने नदी अशी पश्चिमे कडून पूर्वकडे कशीकाय वाहू लागली सर्वजण आश्चर्याने पाहू लागले त्याने टिचकी बाजवून शुक्र- सारणांना बोलावून नदी उलट दिशेने कां वाहता आहे हे पाहून येथ्यास सांगितले

शुक्र-सारणांनी जाऊन पाहिले. कार्त- वीर्य आपल्या कामकीच्याबरोबर नदीमध्ये विहार करत असल्याचे त्यांना दिसले आणि पाहिले कि त्याने आपल्या सहस्र बाहूंनी आणि प्रचंडदेहाने पाणी आडवून ठेवले आहे ते पाणी उलट दिशेने वंत आहे रावणाकडे परत येऊन शुक्रसारणांनी सांगितले कि वृक्षा सारखा एक मानव नदीत आडवा पडला आहे त्यामुळे पाणी आडवले जाऊन उलटे वाहात आहे त्याचे वर्णन ऐकल्यावर राजाने अंदाज केला कि हा तक्को कार्तवीर्य सहस्त्रार्जुन असला पाहिजे तो आपल्या सैन्यासह त्याच्याशी

युद्धास निघाला 'रावणाने कार्तवीर्याच्या मर्यादेंनी निरोध पाठविला कि त्याने कार्तवीर्याला युद्धाचे आव्हान केले आहे

कार्तवीर्याचे मंत्री म्हणाले—'अरे युद्धाला ही कोणची वेळ शोधून काढली आहे? राजा आपला आपल्या स्त्रियांच्या बरोबर जन्मविहार करतो आहे. तो कसा आपला युद्धाला येणार? उद्या म' 'रावणाला ते पटले नाही त्याने तेव्हाच युद्ध झाले पाहिजे म्हणून ह्छ धरला व युद्धास प्रवृत्त झाला. कार्तवीर्याच्या मर्यादेंनी आव्हान स्वीकारले म्हणाले—'प्रथम आमच्या बरोबर युद्ध होऊन दे मग आमच्या राजाच्या बरोबर.' बाहूंनी सैन्यासह युद्ध आरंभ झाले

त्याला जिकण काही सांगी मोष्ट नाही म्हणून ह्या पुढे तो इद्रजित ह्या नावाने जोळखला जाऊ लागले तो अजय होईल त्याच्याच मदतीने तू हे युद्ध जिंकल आहेस आता तू ह्छारुपी सोडून दे”

“आजोबा, ह्छारुपी सोडा म्हणतां पण त्याच्या बदल काही तरी मिळाल्याशिवाय कसे त्याला सोडायचे? त्या बदल मला अमरत्व द्या” इद्रजित म्हणाला

“काणत्याही प्राण्याला पूर्णपणे अमर होता येत नाही बाबा समजले?”

अस असेल तर सोडा नका देऊ अमरत्व मी तुम्हाला संपुष्ट करण्यासाठी नित्य नेमान मंत्रोच्चाराने हविस देऊन

राजवाच्या राक्षस खेव्यान कार्तवीर्याच्या मनाचं माणसांचा वध केला. काहीना खाऊन टाकले. मारडा ओरडा करून हुल्ला म्हुळ केला. कोणाहून एकून कार्तवीर्याच्या बायका घाबरून गेल्या. त्यांना अभय घेऊन कार्तवीर्य नदीच्या बाहेर आला. एक मोठी गदग हातात घेऊन आपल्या पांघोरी हातांनी ती फिरवत तो युद्धभूमी जवळ आला. प्रहस्त हातात भले मोठे मुसळ घेऊन आला. कार्तवीर्या सभोर त्याला आवडून उभा राहिला.

प्रहस्ताने मूसळ कार्तवीर्याकडे झिरकावले. पण त्याने ते आपल्या गदगेने तोडून टाकले आणि त्याच्या पाठलाग करून त्याच्यावर गदगा प्रहार केला. त्या बरोबर प्रहस्त खाली कोसळला. प्रहस्ताला पडलेला पाहिल्यावर मारीच, शुक, सारण घुमस महीर आदि राक्षस पळून गेले.

खानंतर कार्तवीर्य आणि राक्षसांचे गदा युद्ध सुरू झाले. दोघांनी एक दुसऱ्यावर गदगा प्रहार करण्यास सुरवात केली.

दोघही परवताप्रमाणे अवतल उभे होते. शेवटी कार्तवीर्याने राक्षसाच्या छातीवर जोराने गदगा प्रहार केला. गदगे तुकडे तुकडे झाले. पण राक्षस तो धाव सहन करू शकला नाही. वेशुद्ध होऊन खाली पडला. कार्तवीर्याने त्याचे हात पाय दोरान बांधले आणि आपल्या तगरीत घेऊन गेला. राक्षस बंद! आल्याचा समाचार स्वर्गात पूलस्त्याला समजला. लंगोलन तो महिष्मति मगरतल बंजून पोहोचला. कार्तवीर्याने भक्तिभावाने त्याचे स्वागत केले. ज्ञात जोडून आपाभवाचे कारण विचारले.

“माझा हा नातू सर्वांना जिंकून आजिव्य झाला. त्याला झुडा तू जिकले आहेस. कोणच्या शब्दात तुझ्या परीक्षेचे आणि यशाचे वर्णन करे! तू झाला सोडून दे. एवढेच माझे सांगणे आहे.” काहीही न बोलता, जरा सुद्धा विरोध न करता, कार्तवीर्याने त्याचे बघन सोडले, अग्नीदेवा साक्ष ठवून मैत्री केली. आणि त्याला वस्त्रा-भूषणाची अट देऊन सत्काराने पाठवून दिले.



कार्तवीर्याने

राम आणि कृष्ण सुमारे दीड बावीस वर्षांचे दोघ भाऊ भाऊ बाहेरात परीक्षा देऊन पदवी घेऊन आपल्या गादी घेऊन राहिले. नापानबले पोटी जमीन जायदाद असल्यामुळे खाण्यापिण्याचा प्रबल नव्हता. ते दोघे मुलगे साऊन पिऊन रोज एकाद्या देवळाच्या कट्यावर बसून चकाट्या पिटत कवीकवी मित्र भेटल्यास. जगार बुद्धा खेळत असत. त्यांनी नोकरीचा कधी विचारच केला नाही.

एक दिवस त्यांच्या बडीलांनी त्यांची कान उघाडणी केली आणि त्यांना नोकरी सोडण्यासाठी प्रयत्न करण्यास सांगितले. रामान थोडा विचार केला आणि आपल्या भावाला म्हणाला-“कृष्ण ह्या दिसात नोकऱ्या कुठल्या मिळतात आणि मिळालीच तर ती ठिकून ठेवण का सोपे आहे? एक काम करत जाऊ या.”

“कसल काम रे” कृष्णाने विचारले. “आपण राजाच्या सारखेच जेऊन खाऊन घराबाहेर पडायचे. कांय दुसऱ्या गांवाच्या बाटेवर कुठ तरी भारामशीर जाला पाहून बसायचे. वेळ चालवायचा. आपायचे आणि संध्याकाळी घरी परतायचे, घरी जवळ तर तयारच असत. बर आहे कि नाही? कसो वाटते युक्ति?”

आपल्या मोठ्या भावाची सूचना घाकट्या भावाला घसन पडली.

ठरवल्याप्रमाणे दुसरे दिवशी दोघ भाऊ जंकत खाऊन नोकरी सोडाला. म्हणून घराबाहेर पडले. गांवाबाहेर गेल्यावर दुसऱ्या गावाला जाणारी एक पाऊल वाट त्यांना दिवली. त्या वाटेवर एक मोठे पिंपळाचे झाड त्यांना दिसले. ते दोघ त्या झाडाजवळ गेले. त्यांना बरी वाटळी होती. जगा राम म्हणाला-“बरो आहे रे





ही जाण. शालापाचोळा झाडून खडे काडून टाकल कि छान आहे इशें बसायला

“तू म्हणतोस तसच करू या.” कृष्ण म्हणाला. आणि दोघ ही पिंपळाखालील जागा शफ करू लागले. त्यांच्याच गावची तुळसीबाई त्या रस्त्यान घरी भरत मंत होती त्यांना पाहूनती म्हणाली-“आश्चर्यच आहे रोज त्या पडक्या देवळाच्या कट्ट्यावर बसून चफाटपा धिटणारे तुम्ही आज येथे काम करीत आहात व बाकीचे टोळ मंत्र कुठ आहेत?”

तुळसी सुखवस्तु होवी तिच्याघरी सर्व व्यवस्थित होते पण तिचा स्वभाव थोडा

विचित्र होता म्हणून तिला सर्व गावकरी तुळचट म्हणत असत

आम्ही आपल्या गावाच्या हितासाठी मुजामाटी खमदान करीत आहोने आम्ही प्रथ एक देऊळ बांधण्याचा विचार करीत जाहा काकु राम कुमरेटनी म्हणाला

‘इथ कोणाचे देऊळ माहीत आहे?’ राम आणि कृष्णानें चेष्टा केली.

‘असं?’ तुळसी म्हणाली “कार छान कार छान मुमचा विचार फार चांगला आहे ह्या देवळामाठी तुम्हाला वर्गीणी घोळा करावी लागेल नाही? त्याचा मी मुहूर्त करते. ह्या रव्या काळ्या दोन बागड्या त्या कामासाठी. ह्ये काम जगदी मटपट चालू पाहिजे नाहीतर पाडाऊ बापळ रेंगाळत” असे म्हणून तिने आपल्या दोन बागड्या काडून पिंपळाच्या बुवाशी ठवल्या. आणि आपल्या वाटला लागली

उन्हामध्ये दिसणारी त्या बागड्यांची जमक पाहून दोघा भावाचें डोळ चमकले राम म्हणाला-‘काय चमक आहे मला वाटत ह्या बागड्यांची कमीत कमी चार पांच हजार रुपये तरी किंमत येईल. चंख आपण वाहारात जाऊन विकू.

“हे काम ताबडतोब सुरू पाहिजे ही बाई आपल्या नावांना जाऊन सांगले आणि

ते घातत पळत येतील आत्ताच येथून निघून जाऊ मं म्हणजे बाबांनी विचार त्यावर आपल्याला काही माहीत नाही म्हणून सांगता येईल. त्या बाबलांवर कोण विश्वास करील. कृष्ण म्हणाला

जणाचाही विश्वास न करता दोघ भाऊ सह्याकर निघाले तेथे पोहोचता पोहोचता दुपार झाली थोडे हिंदल्यावर त्यांना एक सोनाराचे दुकान उघडे दिसले. तेव्हा राम कृष्णाला म्हणाला-‘अरे, आपल्याला आजची सोन्याची किंमत कुठ माहीत आहे अशांवर ही जाणून घेतली पाहिजे तारी तर हे सोनार बसवरील आपल्या डोक्यावर म्हणून मूं असे कर दुकानांत जा आणि जणू आपल्याला बांगड्या विकत व्यायच्या

आहेत जशा आविर्भावाने सोन्याची किंमत पाहून घ. मग आपण ह्या बांगड्या विकायच्या आहेत म्हणून दाखवू या मी समोरच तिथे कट्ट्यावर बसतो” असे म्हणून राम कट्ट्यावर जाऊन बसला

कृष्ण दुकानांत शिरला दुपारची वेळ असल्याने सर्व कारकून, मीकर जवणासाठी निघून गेसे होते. एकटा मालक बसला होता कृष्णास बांगड्यांची चौकशी केल्यावर मालकाने चार पांच जोड त्याच्यापुढ टाकल आणि म्हणाला-“तुम्हा जोडो पसल करा मग मी सांगतो. ह्ये त्याच्या वजनावर नक्कीवर किंमत अवलंबून असते.

तेबड्यात एक श्रोमत दिसणाचा साणूस दुकानांत शिरला आणि म्हणाला ‘मला





अगदी तऱ्या फंडानच्या सांखळ्या दाखवा
देवा हजारा पर्यंतच्या तरी असोव्यात”

दुकानदाराने निरनिराळ्या तऱ्हेचे हार
आणून प्रत्यकाचे वैशिष्ट्य सांगू लागला
तेवढ्यास कुण्याने त्याच्या जवळ असलेल्या
बांगडी सारली बांगडी काढून त्याची किंमत
विचारली. बांगडी ह्याला घेऊन दुकानदार
किंमत सांगणार तेवढ्यात ती श्रीमंत माणूस
मज्जला—“हे काय हे” माझ्याशी सोदा
करत जसनांना मज्जे मज्जे दुसऱ्याशी काय
बोलता? हे मी आजच नवीन अनुभूत
आहे मी कोणत्याही दुकानांत शिरलां
तरी दुकानदार प्रथम माझेच काम बघतात
हा माझा अपमान आहे मी हे मुळीच सहन

करणार नाही. असे म्हणून तो झटकन
दुकानाबाहेर पडला.

एक मोठे शिन्हादक येथे म्हणून
दुकानदाराला फार चाईट वाटले. त्याने
माझा पेटोत ठेवता ठेवता पाहिले
दुकानदार त्या बरोबर तेथून जात असलेले
दोन शिपाई आले आले.

गोंधळून जाऊन कुण्या बाहेर जाण्याच्या
विचारांत होता. पण शिपायांनी त्याला
पकडून विचारले तो काय घेण्यासाठी आला
होता. कुण्याच्या तोंडून शब्दच फुटतात
तेव्हा दुकानदार म्हणाला—“मी ह्या
बांगड्यांची किंमत सांगू लागला तेवढ्यांत
रागाचे बोंग करून माझा बापा हाकाऱ्या
माल घेऊन पळाला तो बदमाश”

“अरे हे दोघे आपतात मिळाले
असणार. बाब प्रथम ह्याचीतपासणी करू
दे.” शिपायांनी त्याची तपासणी केली
त्यांना एक पैसाही मिळाला नाही. तेव्हा
शिपाई म्हणाले “पैसाशिवाय बांगड्या
मिळतात काय? कुठे कांई तुम्हा तो
साखीदार? काय नांव त्याचे?”

रडकुडीस येऊन कुण्या म्हणाला—
“आम्हाला तुळसी काकूच्या बांगड्या
विकायच्या होत्या म्हणून मी किंमत
विचारायला आलो होतो तेवढ्यास तो
अपटमुंडा आला आणि माझ घेऊन पळाला.

मी त्याला मुळीच बोलवत नाही पुन्ही
माझ्या भावाला विचारा. तो समोर
बसला आहे असे म्हणून त्याने बाहेर
पाहिले दुकानातील गडबड ऐकून घाबळून
राम बोंबारेच्या मल्लोतून पलीकडच्या
मोठ्या रस्त्याला लागला होता

“कुठे आहे तुम्हा भाऊ? खोटा बोर
ह्या फडान बघात हे सारे बंदे कोठून
शिकलास? चल चावडीवर मुकाट्याने
तेथे घेतो हजरी बांगली” असे म्हणून
त्याला शिपाई चावडीवर वळत गेले

मोठ्या रस्त्याला लागल्यावर रामान
एका गाडीला थांबवले त्यांत बसला पण
त्यांत एकजण बसला होता. तो म्हणाला
“अरे तुला कुठे जायचे हे तर याडीवा-
नाला सांगितलेच नाहीस कुठे नेणार तो”
रामाने खोटेच सांगितले कि त्याच्या
बापाची प्रकृति बरी नाही तिला औषध
घ्यानी करण्यासाठी बांगड्या विकून वेसे
आणायला तो सहरांत आला होता
त्याने बांगड्या गाडीतल्या माणसास
दाखवल्या

बांगड्या पाहून तो म्हणाला “मला
काय मूर्ख समजलास का काय? ह्या काही
खऱ्या बांगड्या नाहीत मुलाभ्याच्या आहेत
तसे म्हणून त्याने त्या बोंबारेच्या गटारांत
फेकून दिल्या



“अरे, माझ्या बांगड्या गटारांत
फेकणारा तू कोण रे? असतील त्या नकली
तुला काय त्याचे?” असे म्हणून तो त्याच्या-
वर तुडून पडला. दोघांच्या मारा मारीत
गाडी कोलमडली गाडीवान खाली पडला
गाडीतील दोघांनी बाहेर उठ्या मारल्या
त्याच खऱ्याने कुण्याला चावडीत नंग
होते. कुण्या शिपायांना म्हणाला—“तो
पहा त्यानंच दुकानातून हार पळवला
आणि त्याच्याजवळ उसा आहे तो माझा
भाऊ राम

शिपायांनी त्या माणसाची इडती घेतली
तर खरोखरच तो खोरी गेल्या हार
त्यांना मिळाला. शिपायांनी दोघांनाही

पकडले आणि बावडीवर नेव असतां म्हणाले—“ह्या हाराच्या पैशावरूनच तुमचे मांडण झालेले दिसताय, तिचेही मिळालेच आहात तर.”

सर्वजण कोतवाल चावडीवर पोहोचल्यावर शिपायांनी कोतवालाला त्यांना माहिती सांगितली. कोतवालाने रामाला आणि कृष्णाला निघारले तेव्हा त्यांनी सनं हकीकत अधपासून इतिपर्यंत सांगितली. त्याचा जाब विचारण्यासाठी त्यांच्या आई वडीलांना आणि तुळशीबाईला बोलावण्यात आले. कोतवालाने तुळशीबाईला विचारले तर ती म्हणाली—“ही मीच माझ्या मुलाम्याच्या बांगड्या त्यांना काढून दिल्या. मला पाहायचे होते ही नुसती चकट्या पिटणारी भडकणारी मुले खरच देऊळ मोचतायत ना पिंपळाखाली वसून जाणली काय करतात ते.”

सर्वांच्या एकंदर सांगण्यावरून राम कृष्णा निर्दोष मुटले व शिपायांनी त्रोराला पकडून नेले.

तुळशीबाई वडिलांच्या समोरच राम-कृष्णांना म्हणाली—“तुम्ही खोटे बोलून माझी चेपटा केलीत म्हणूनच मीही पण खोट्या बांगड्या देऊन तुमची फजीती केली. शिकलेले तुम्ही बापाच्या पैशांवर मजा मारता त्याला फसवून. लाज नाही वाटत तुम्हाला? तुम्ही एवढी पिंपळाखालची जागा साफकरून देऊळ बांधायला निघालात. काता मी सांगले. आपल्या गांवात वेळळे पुष्कळ आहेत. त्या पैसा तुम्ही दोघे शिकलेले येथे एक मुलांची शाळा सुरू करा. तुम्ही दोघे घटून ती नोट बाळगा. त्यासाठी मी तुम्हाला माझ्या अन्य सोन्याच्या बांगड्या देते.

अपमानाने दोघेही शाळ मनात अगदी नरमले. त्यांनी खरोखरच मुलांची शाळा चालविण्याचे ठरविले. शेवटी छटपट करून कष्ट करून त्यांनी तुळशीबाईच्या नावाने शाळा सुरू केली. ते पाहून त्यांचे आई वडीलांना आनंद झाला. तुळशीबाईला आपल्या रागाचे सार्थक वाटले आणि गांवकऱ्यांचाही फायदा झाला.



चोराला वाई

विशालदेशाच्या राजा कीर्तसेनला प्रियंवदा नावाची एकुलती एक मुलगी होती. ती अत्यंत लावण्यावती होती. तिने राजगुरूंपासून राजकुमारीला आवश्यक असलेले सारे ज्ञान प्राप्त करून घेतले होते. परंतु तिचा जेव्हा जन्म झाला त्यावेळी राजदरबारी ज्योतिषांनी तिची जन्म कुंडली करून तिच्या भविष्याच्या बाबतीत काही विचित्र प्रकारच्या गोष्टी राजारानीला सांगितल्या होत्या.

त्या अशा होत्या एक ती एका सामान्य माणसाची लग्न करेल व तिच्या सांग बावण्याची भीती राहिले

राजा कीर्तसेनचा ज्योतिषावर अत्यंत मोठे विश्वास होता राजदरबारी ज्योतिषी अत्यंत निष्ठावान होते व आज्ञा पर्यंत त्यांनी सांगितलेल्या साऱ्या गोष्टी तंतोतंत सत्य दिसल्या होत्या. तेव्हा राजा व

राणीने आपल्या मुलांला त्या दोन्ही गोष्टींपासून वाचविण्यासाठी उपयुक्त योजना आखण्यास सुरवात केली. ती लग्नाचे वय होईपर्यंत आपल्या मैत्रिणी व भुरगेव घांता सोडून दुसऱ्या कोणासही पाहू शकणार नाही ह्याची व्यवस्था राजवाड्यात करण्यात आली.

प्रियंवदाची काळजी अशा प्रकारे घेण्यात येऊ लागली. तिला जेव्हा सोळावे वर्षे लागले, तेव्हा राजा तिच्यासाठी उपयुक्त बर बांधण्याच्या कामाला लागला. त्याला असे वाटत होते, समस्त विश्वामध्य घानिष्य मिळवलेला मुलगा आपला जावई व्हावयास पाहिजे.

एका पौर्णिमेच्या रात्री प्रियंवदा एकटीच राजोद्यानात फिरावयास निघाली. इकडे तिकडे फिरत असताना अचानक एका झाडापाठीमागून एक काळो नागसोप





कुसकुसत बाहेर पडला. परंतु प्रियंवदाचे तिकडे लक्ष नव्हते. ती चमेलीच्या फुलांच्या वासाक धुव होऊन गेली होती. तिने हाततोल फुले वास घेऊन बाजूला फेकली. ती बरोबर त्या नागसांपाच्या डोक्यावर पडली. त्याने तावडतीच फणा विस्फारून धुसधुस असा स्वनी काढला तो ऐकून राजकुमारी इकडे तिकडे पाहू लागली तेव्हा तिच्या समोर एक काळा नागसांप फणा उभाऊन बसलेला दिसला. तिच्या अंगाळा कापरे भरले. नागाने पुन्हा आपला फणा काढून राजकुमारीकडे पाहिले आणि तिच्या रोखाने सर्दस् करीत दिवाला. राजकुमारीने पळण्याचा विचार मनात

आणला परंतु दिला जमले नाही. व ती किचकटून जोरडली.

धुसण्या क्षणी तो आवाज ऐकून राजाचा एक सेवक घाबरा तेथे येऊन पोहोचला व नागाला खेचून शेपटी पकडली व हुवेत गरगर फिरवून त्याला आपटून मारले.

राजकुमारीने स्वतःला बांधले व ती त्या नोकराकडे विस्मयाने पाहू लागली. तो एक तरुण मुलगा होता. दिसायला रूपवान सुंदर होता. राजकुमारीने अचाप पावेवी अशा सुंदर दिसणाऱ्या तरुणाला कधी पाहिलेले नव्हते. त्याच बरोबर तिला एक गोष्ट समजली नाही की आपण किंकाळी फोडता क्षणी हा तरुण नोकर इथे पावत कसा काय आला!

प्रियंवदाने त्याला विचारले—“सांग, तू कोण आहेस?”

“राजकुमारी, मी आपला सेवक आहे. ह्या राजाघानाचा पहारेकरी.” त्यान उत्तर देत म्हटले. राजकुमारीने त्याला कधीही पाहिलेले नव्हते परंतु त्या सेवकाने लावून राजकुमारीला बरेचदा पाहिले होते.

“तु नेमवयावेळी येऊन माझे प्राण वाचविलेस सांग तुला काय हुवे आहे!” राजकुमारीने त्या तरुण सेवकाला विचारले.

“राजकुमारी, माझी काही इच्छा नाही!” पहारेकरी म्हणाला.

“ह्या जगात कोणत्याही गोष्टीची प्रभिलाषा बाळगणारा असत नाही. तू सकोच करू नको. तुझ्या मनांत जे बईल ती गोष्ट स्पष्टपणे सांगून टाक.” प्रियंवदा पुन्हा म्हणाली.

“माझ्याच्या मनांत स्वयं व देव हे दोन्ही पहाण्याची फार इच्छा असते. परंतु त्या कामनांची कोणीतरी आत्तापर्यंत पूर्ती करू शकला आहे का?” पहारेकऱ्याने विचारले.

“पण काय तुझी तशी काही इच्छा नाही का की मी ती पूर्ण करू शकेन?” प्रियंवदा म्हणाली.

“तु वरमाझ्या कामनांची पूर्ती करशिल परंतु ती तू करणार नाहीस. आणि ती इच्छा मान्य करावयास तयार झालीस तर मला त्या गोष्टीला तक्रार द्यावा लागेल.” ती म्हणाली.

“सांग, अशी तुझी इच्छा तरी काय आहे?” त्याने बोलणे ऐकून आश्चर्यकरीत विने त्याला विचारले

“राजकुमारी, माझी तुमच्यावर प्रेम आहे परंतु आपला विवाह होणे अशक्य कारण राजाला जर ह्या गोष्टीचा सुगावा लागला तर ते माझी मान एका झटक्यात कापून टाकतील. पण सरोखरी मी तुमच्यावर माझ्या श्रमपेक्षा जास्त प्रेम



करतो. जर मी जिवंत राहिलो तर राजाच्या राज तुम्हांला पाहू तरी शकेल.” राक्षसेवक म्हणाला.

त्या नोकरांची इच्छा ऐकून तिला अत्यंत आश्चर्य वाटले, ती विचार करू लागली. की त्या नोकराने तर खरी गोष्ट सांगितली. त्याच्या बरोबर लक्ष होणे हे असंभव आहे. त्यामुळे आपण तर त्याच्या इच्छा पूर्ण करू शकणार नाही आणि ही गोष्ट जर का आपल्या वडिलांना समजली तर ते फक्त संतापणार नाहीत तर त्या सेवकाची मान छोटून टाकतील. तेव्हा ह्याला उपाय काय? प्रियंवदा चिंतामन होत म्हणाली—“आज पर्यंत मी मला फार मोठी



पडवाच्या जाडोशाला लपून त्याचा संवाद ऐकू लागली.

“प्रियंवदाचा विवाह होणे म्हणजे एक कडींग कार्य आहे.” राजा म्हणाला.

“होय हो! मला तर समजेनासे झाले? तिन्ही जन्मकुंडली पाहिली तर तिचा विवाह एका सामान्य व्यक्तीशी होणार हे तक्की. आपल्या दरबारी ज्योतिषांची भविष्यवाणी अद्यापसोटी ठरली नाही.” राणी म्हणाली.

आपल्या आईवडिलांचा संवाद ऐकून प्रियंवदाला एका गोष्टीचा उलगाडा झाला की, आपली जन्मकुंडली पाहून राजदरबारी ज्योतिषाने आपला विवाह एका सामान्य व्यक्तीशी होणार हे सांगितले ते राजारानीला अजिबात पसंत नव्हते.

आता आपण उपवर झाली आहोत आणि उद्यानात तर एका सामान्य व्यक्तित्वे सापांच्या दंशापासून आपले संरक्षण करून आपले प्राण वाचविले आहेत व त्या व्यक्तित्वे आपल्याशी विवाह करण्याची इच्छा बोलून दाखविली आहे. म्हणजे एका अर्थाने ज्योतिषाने केलेले भविष्य ह्या गोष्टीपेक्षा तरी मजबूत बरोबर चाललेले आहे.

प्रियंवदा दिवसभर ह्याच एका विचारात गुंग होती. जर का आपल्या जन्मकुंडलीत असे लिहिले असेल की, आपला विवाह

एका सामान्य व्यक्तीशी होणार तर एका अर्थी ही गोष्ट खरी ठरणारीच वाटते तेव्हा आपल्यावर उपकार करणाऱ्या व्यक्तीशी विवाह केला तर ह्यात गैर वाटण्यासारखे असे काय आहे? प्रियंवदाने ठरवले की, ह्या राजतेवकाथी विवाह करणे जास्त चांगले पण आता ही गोष्ट आईवडिलांच्या कानांवर कसा तऱ्हेने घालायची?”

प्रियंवदा असा विचार करीत असतानाच त्या वेळी राजदरबारी ज्योतिषी तेथे आले. तेव्हा राजारानीने ज्योतिषाबरोबर बराच वेळ काही गुप्तगू केले व त्यांचा निर्णय ऐकून ती घपंकर धावरली.

त्या तिहाची योजना असा तऱ्हेची होती की कोणत्यातरी एका साधारण माणसाला पकडून आणून त्याच्याशी राजकुमारीचा विवाह लावून दावयाबद्दल खम झाल्यानंतर त्या व्यक्तीवर विषप्रयोग करून त्याला ठार मारावयाचे व नंतर पुन्हा राजकुमारीचे खम एक उत्तम राजकुमारीशी मोठ्या धाटासाटाव लावून दावयाचे.

आता प्रियंवदाला एका गोष्टीचा उलगाडा झाला, की जर का एका बागच्या पहारेकऱ्याबरोबर आपला विवाह झाला तर तो आईवडिलांना मान्य होईल परंतु आपले खम लागल्या बरोबर ते त्याला ठार मारून टाकतील ह्यापेक्षा भरोसे पाप ते काय असू शकेल?”

त्याच दिवशी सायंकाळी प्रियंवदा एकटीच राजोद्यानात गेली व त्या पहारेकऱ्याला बोलवून घेतून म्हणाली—

“अहो, मी तुम्हांला तुमचे नाव विचारणे विसरून गेले सांगा.”

“माझे नाव विजय आहे.” त्या तरुण पहारेकऱ्याने म्हटले.

बटक्यात प्रियंवदा त्याला म्हणाली—“हे बघ, विजय आपण दोघे विवाह करू.”

“राजकुमारी मी हूँ असे करू शकत नाही मला भय वाटते.” विजय म्हणाला.

“मी तुला अशी एक गोष्ट सांगेन की त्यापासून अजिबात काही संकट उभे राहणार नाही.” प्रियंवदा म्हणाली.



ज्योतिषाची निवड

पुष्पपुर राज दरबारातील ज्योतिषाची बागा रिकामी होती & राजाने त्या पदाकरीता एका प्रसिद्ध ज्योतिषाचा देणगीने बोवले होते. परंतु त्यासाठी राज्यातील काही शिष्टाचार असिद्ध ज्योतिषांना सुखा बोगावण्यात आले. काहीही शरिता वगळात आली. त्यांच्यापैकी पांच पंडीत खेळ विद्वान म्हणून निवडले.

राजाने त्या पांच जणांपैकी एकेकाला बोलावून विचारले-“सांगा, आपल्या जन्मकुंडली प्रमाणे आपण दरवारी ज्योतिषी वतण्याची कामना करता ?”

त्यावर बांबीही पंडीत ज्योतिषांनी उत्तर देत म्हटले-“कसाच तर आपल्या कुंडलीत बोग बाहे म्हणून तर इथे आलो.”

राजाला म्हणून प्रश्न पडला की, ह्या पांच पंडितांपैकी कोणातरी एकाचा राजदरवारी ज्योतिषाच्या जायकरीता निवडावयाचे म्हणजे बांबांचे अविध्य-खोट सिद्ध व्हावयात पाहिजे ह्याचा अर्थ हे ज्योतिषशास्त्रात म्हणजे पंडीत नाहीत तेव्हा ह्याहीत येथे ज्योतिषी कोण ?

सव्याने राजाच्या मनातील खळबळ जाणून म्हटले-“कायण ह्या मधील कोणाही एकाचा दरवारी ज्योतिषी म्हणून नियुक्त करा. त्यानंतर मी आपल्या लक्षाचे समाधान करतो.

राजाने समभासरीला निवृत्त केले व त्यांची चुकना त्यांनी गंव्याना दिली.

त्यावर मंत्र्याने इटक्यात उतर देत म्हटले-“महाराज, ह्या पांचही ज्योतिषांच्या सर्गे राजशास्त्री ज्योतिषशास्त्रात निष्णात पंडीत नाही.

“ह्या मोठीला कोणते प्रमाण” राजाने विचारले.

“होणाऱ्या ह्या पांच ज्योतिषांपैकी रामभास्त्रीचे ज्योतिषच खरे सिद्ध व्हावे” मंत्री संवहास्य करीत म्हणाले.



बजनाच्या दुग्ध आहार

जन्म घेतल्या बरोबर एका महिन्याच्या आत बिबीच्या फिलामे वनन वनळकत १५० ग्रॅम असते. ती पक्षी १५ ताताच्या आत वनळकत ८०० किडे खातो म्हणजे ह्याचा अर्थ तो स्वतःच्या शरीराच्या वननाच्या तिप्पट बजनाच्या किड्यांना पकडून खातो.

खोल नदी

चिन देशातील मांगदरे नदी ही जगातील सर्व नद्यांमध्ये शास्त खोल नदी आहे. खडकाळ पर्वतातून वहात येत असलेली नदी तिची खोली ६०० फूट आहे.



राक्षस माश्या



२२ इंच लांबपंख असलेल्या राक्षसी माश्या १०० मिलीयन वर्षापूर्वी जमिनीच्या सरवरे भागावर वसत. सर्वात प्रथम पक्षी जन्मापूर्वी १५० मिलियन वर्षापूर्वी ह्या माश्या होत्या.